

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
UNIVERSITY OF PIRAEUS

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ:
ΕΝΕΡΓΕΙΑ: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΥΠΟ
ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ
ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΑΝΤΩΝΗΣ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΟΥΚΑΝΑΣ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ, 2020

Ο Αντώνης Ζαχαρόπουλος, δηλώνω πως το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικά δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό περιέχονται και έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον, τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης πως δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Περιεχόμενα

Εξώφυλλο	
Περιεχόμενα.....σελ.1	
Κατάλογος Διαγραμμάτων, Εικόνων και Πινάκων Ανάλυσης.....σελ.2	
Ευχαριστήριο Σημείωμα.....σελ.3	

Κεφάλαια

1. Εισαγωγικό Πλαίσιο Μελέτης.....σελ.4	
2. Θεωρητικό Υπόβαθρο Ανάλυσης	
1. Εισαγωγή.....σελ.6	
2. Δομικά Στοιχεία του Θεωρητικού Υποβάθρου.....σελ.6	
3. Αποτίμηση Θεωρητικού Υποβάθρου.....σελ.9	
4. Συμπεράσματα.....σελ.11	
3. Μακροοικονομικό και Εμπορικό Περιβάλλον	
1. Εισαγωγή.....σελ.12	
2. Μακροοικονομική Ανάλυση.....σελ.13	
3. Μακροοικονομικά Μεγέθη.....σελ.15	
4. Εμπορικές και Επενδυτικές ροές στα υπό εξέταση κράτη.....σελ.19	
5. Συμπεράσματα.....σελ.24	
4. Περιφερειακή και Ενεργειακή Αρχιτεκτονική	
1. Εισαγωγή.....σελ.27	
2. Ενεργειακές Ανακαλύψεις στη ΝΑ Μεσόγειο.....σελ.28	
3. Ενεργειακές Εξελίξεις.....σελ.29	
4. Υφιστάμενο δίκτυο υποδομών και ενεργειακές σχέσεις.....σελ.37	
5. Συμπεράσματα.....σελ.49	
5. Αποτίμηση Συμπερασμάτων.....σελ.52	
Βιβλιογραφία.....σελ.57	

Κατάλογος Διαγραμμάτων, Εικόνων και Πινάκων Ανάλυσης

Διαγράμματα

3.1. ΑΕΠ.....	σελ.15
3.2. Ρυθμός Οικονομικής Μεγέθυνσης.....	σελ.15
3.3. Κατά κεφαλή ΑΕΠ.....	σελ.16
3.4. Ποσοστό Ανεργίας.....	σελ.16
3.5. Δείκτης Πληθωρισμού.....	σελ.17
3.6. Δημοσιονομικό Ισοζύγιο Εξεταζόμενων Κρατών % ΑΕΠ.....	σελ.19
3.7. Εισροή Άμεσων Ξένων Επενδύσεων.....	σελ.19
3.8. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών.....	σελ.21
3.9. Εισαγωγές Προϊόντων και Υπηρεσιών.....	σελ.22
3.10. Εξαγωγές Προϊόντων και Υπηρεσιών.....	σελ.22
4.11. Πηγές Προμήθειας Φυσικού Αερίου Ελλάδα.....	σελ.45
4.12. Συνολική Κατανάλωση Φυσικού Αερίου στην Ελλάδα (1990 – 2017).....	σελ.46

Πίνακες

3.1. Συνολικό Δημόσιο Χρέος (% Α.Ε.Π) & Δημοσιονομικό Ισοζύγιο (% Α.Ε.Π).....	σελ.18
4.2. Άδειες Έρευνας Υδρογονανθράκων.....	σελ.30
4.3. Παραγωγή Πρωτογενούς και Συνολικής Ενέργειας για το 2015.....	σελ.34
4.4. Εισαγωγές και Εξαγωγές Ενέργειας για το Έτος 2015.....	σελ.34
4.5. Παραγωγή Πρωτογενούς και Συνολικής Ενέργειας για το 2016.....	σελ.34
4.6 Εισαγωγές και Εξαγωγές Ενέργειας για το Έτος 2016.....	σελ.35
4.7. Παραγωγή Πρωτογενούς και Συνολικής Ενέργειας της Ελλάδας.....	σελ.35
4.8. Εθνικό Σύστημα Φυσικού Αερίου της Ελλάδας.....	σελ.36

Εικόνες

4.1. Ενεργειακά Κοιτάσματα Νοτιοανατολικής Ευρώπης – Λεκάνη Λεβαντίνης.....	σελ.28
4.2. Διαχωρισμός Περιοχών Εξορύξεων εντός της ΑΟΖ της Κύπρου.....	σελ.29
4.3. Αδειοδοτήσεις Εξορύξεων εντός της ΑΟΖ της Κύπρου.....	σελ.30
4.4. Αγωγός ΤΑΠ.....	σελ.39
4.5. Αγωγός IGB.....	σελ.40
4.6. Αγωγός Ελλάδας – ΠΓΔΜ.....	σελ.41
4.7. Αγωγός Τουρκίας – Ελλάδας – Ιταλίας (ITGI) – Poseidon.....	σελ.42
4.8. Δίκτυο Φυσικού Αερίου Ελλάδας.....	σελ.42
4.9. FSRU στην Αλεξανδρούπολη & Τερματικός Σταθμός στη Ρεβυθούσα.....	σελ.43
4.10. Αγωγός East Med.....	σελ.47

Ευχαριστήριο Σημείωμα

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον επιβλέποντα καθηγητή, κ. Ρουκανά Σπυρίδωνα, για την καίρια συμβολή του στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Η διαρκής καθοδήγηση, οι χρήσιμες συμβουλές και η αδιάλειπτη συνεργασία, που είχαμε στην πορεία διαμόρφωσης της μελέτης, ήταν σημαντική για μένα. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά το σύνολο του ακαδημαϊκού δυναμικού και εξωτερικών συνεργατών, του εν λόγω μεταπτυχιακού προγράμματος, υπό τη συνεισφορά των οποίων, μέσω διαλέξεων και πληροφοριακού υλικού, συνέβαλαν στη διεύρυνση του γνωστικού μου πεδίου και της διεπιστημονικής προσέγγισης επίκαιρων ζητημάτων στον τομέα της Ενέργειας, τα οποία συνέβαλλαν στην επιτυχή ολοκλήρωση της υπόψη εργασίας.

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγικό Πλαίσιο Μελέτης

Ο σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι ανάλυση της αγοράς του φυσικού αερίου στην Ελλάδα υπό το πρίσμα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας της ενεργείας. Κατά τη διάρκεια μελέτης, 2007-2016, σημειώθηκαν σημαντικές ανακαλύψεις κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, τα οποία προκάλεσαν αντίστοιχες ανακατατάξεις στην περιφερειακή ισορροπία και τη θέση των κρατών, στο γεωπολιτικό σύστημα.

Επιχειρείται ανάλυση της επίδρασης του τομέα της ενέργειας στην οικονομική αναδιοργάνωση των κρατών της Νοτιοανατολικής Μεσογείου και στην περιφερειακή ενσωμάτωσή τους, ενώ η επισκόπηση διεξάγεται υπό το πρίσμα της σχολής σκέψης του οικονομικού εθνικισμού (economic nationalism) της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας. Τα έθνη – κράτη, ως κύριοι δρώντες αποτυπώνουν στρατηγικές, προς μεγιστοποίηση της επιρροής και της ισχύος τους, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση της περιφερειακής ισορροπίας ισχύος και της ενεργειακής αρχιτεκτονικής, στην περιοχή.

Τα ανωτέρω, αποτελούν συνιστώσες εξέτασης των παραγόντων επιρροής στη διαμόρφωση και αλλαγή του υφιστάμενου περιβάλλοντος της αγοράς του φυσικού αερίου, στην Ελλάδα. Η εγχώρια αγορά λαμβάνει τη δυνατότητα εναλλαγής σε περιφερειακό κέντρο διακίνησης ποσοτήτων φυσικού αερίου, αλλά και διαμόρφωσης τιμών.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το εισαγωγικό πλαίσιο, ο σκοπός, η μεθοδολογία, το περίγραμμα και η συνεισφορά της διπλωματικής εργασίας. Στη συνέχεια παρατίθεται το θεωρητικό υπόβαθρο ανάλυσης, με την καταγραφή των δομικών στοιχείων της σχολής σκέψης του οικονομικού εθνικισμού, ενώ στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η λεπτομερής ανάλυση των μακροοικονομικών και εμπορικών δεικτών των υπό εξέταση κρατών, κατά την περίοδο μελέτης. Επίσης, αναφέρονται επιπλέον παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση των οικονομικών συνθηκών της περιοχής. Στο τέταρτο κεφάλαιο διενεργείται παρουσίαση των πρόσφατων ενεργειακών εξελίξεων και ανακαλύψεων σημαντικών αποθεμάτων υδρογονανθράκων, στην περιοχή της Λεβαντίνης, όπως και των ενεργειακών σχέσεων, μεταξύ των υπό ανάλυση κρατών. Επιπρόσθετα, παρουσιάζεται το υφιστάμενο δίκτυο υποδομών φυσικού αερίου της Ελλάδας. Στο πέμπτο κεφάλαιο επιχειρείται η σύνθεση των κύριων συμπερασμάτων της διπλωματικής εργασίας, αναφορικά με τη διαμόρφωση του περιφερειακού

περιβάλλοντος και ισορροπίας στην περιοχή και την επιρροή αυτών στην αγορά φυσικού αερίου της Ελλάδας. Η ανάπτυξη των εσωτερικών ενεργειακών δομών της χώρας βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τις αναφερόμενες ανακαλύψεις κοιτασμάτων, την προσπάθεια οικονομικής ανάκαμψής της, τη διατήρηση και αύξηση της ισχύος και της επιρροής της, στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου.

2. Θεωρητικό Υπόβαθρο Ανάλυσης

2.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύεται το πεδίο μελέτης της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας (ΔΠΟ), καθώς και οι κύριες σχολές σκέψης αυτής. Η ανάλυση των πρόσφατων ενεργειακών εξελίξεων, στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, πραγματοποιείται υπό το πρίσμα της ρεαλιστικής σχολής σκέψης, του οικονομικού εθνικισμού. Η εν λόγω θεωρητική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, μας προσδίδει ένα κύριο εργαλείο, για την επεξήγηση των όσων διαδραματίζονται στην παγκόσμια οικονομία. Το χρονικό πλαίσιο ανάλυσης ορίζεται από το 2007 έως το 2016, περίοδος όπου έχει συνδεθεί με την ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην περιοχή της Λεβαντίνης.

Οι Κόντης και Τσαρδανίδης αναφέρουν τα εξής για το πεδίο μελέτης της ΔΠΟ: *“Η Διεθνής Πολιτική Οικονομία (ΔΠΟ) δεν αποτελεί απλώς ένα πεδίο μελέτης ζητημάτων και προβλημάτων της διεθνούς οικονομίας, αλλά συνιστά και ένα διαφορετικό τρόπο θεώρησης της σχέσης της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνή οικονομία με βασικό ερμηνευτικό στόχο το ρόλο και τη σημασία του κράτους από τη μια και της αγοράς από την άλλη”* (Κόντης Α. & Τσαρδανίδης Χ., 2012,σελ. 3).

2.2. Δομικά Στοιχεία του Θεωρητικού Υποβάθρου

Οι Μανώλη και Μαρής στην ανάλυση τους για την ρεαλιστική προσέγγιση αναφέρουν: *“Στον πυρήνα της θεωρητικής προσέγγισης του ρεαλισμού βρίσκεται το κράτος. Το κράτος, αυτό το γιγάντιο τέρας σύμφωνα με τον Thomas Hobbes (1588-1679), πέρα από το ότι μέσω της κυριαρχίας του ασκεί εξουσία, βρίσκεται πάνω από οποιονδήποτε άλλο κοινωνικό ή πολιτικό οργανισμό εντός της επικράτειάς του. Οι ρεαλιστές, είτε πρόκειται για τους κλασικούς ρεαλιστές είτε για τους νεορεαλιστές, πιστεύουν ότι τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες του διεθνούς πολιτικού και οικονομικού συστήματος και θα πρέπει να παίζουν κυρίαρχο ρόλο σε κάθε ανάλυση. Κάθε κράτος συμπεριφέρεται στη διεθνή πολιτική σκηνή με ορθολογικό τρόπο, δηλαδή υπολογίζοντας κάθε φορά το κόστος και τα οφέλη κάθε απόφασης και επιλέγοντας εκείνη την απόφαση που μεγιστοποιεί τα οφέλη του. Τα κράτη σύμφωνα με τους ρεαλιστές ενδιαφέρονται πρώτα απ’ όλα για τα ζητήματα κυριαρχίας και εθνικής ασφάλειάς τους και η σύγκρουση είναι η φυσική κατάσταση της διεθνούς πολιτικής σκηνής.”* (Μανώλη Π. & Μαρής Γ., 2015, σελ. 20). Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην παραδοχή της επικράτησης συνθηκών αναρχίας, στο διεθνές οικονομικό και

πολιτικό σύστημα αλλά και της διαδεδομένης θεωρίας εξισορρόπησης ισχύος (Balance of Power Theory), στην οποία καθρεπίζεται ο διαρκής ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών, με σκοπό τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους, εντός του διεθνούς status quo.

Επίσης, οι Ρουκανάς και Διαμάντης, επισημαίνουν τα εξής αναφορικά με τη ρεαλιστική σχολή σκέψης της ΔΠΟ: “Αποτελεί γεγονός ότι το διεθνές πολιτικό και οικονομικό σύστημα αντανakλά τα ενδιαφέροντα των ισχυρότερων κρατών της παγκόσμιας οικονομίας, με το κάθε κράτος να εστιάζει στην εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων του ανάλογα με την ισχύ του μέσα σε αυτό” (Roukanas και Diamantis, 2014, σελ. 52).

Στο άναρχο αυτό σύστημα, ο μόνος αξιόπιστος τρόπος για να διασπαστεί η ισχύς ενός κράτους είναι η ισχύς των λοιπών κρατών. Σε αυτή την περίπτωση χρησιμοποιείται η *ισορροπία ισχύος (balance of power)*, δηλαδή η γενική ιδέα όπου ένα ή περισσότερα κράτη έχοντας ισχύ συνεργάζονται για να εξισορροπήσουν την ισχύ ενός άλλου κράτους ή ομάδας κρατών. Επιχειρείται διαρκώς η διατήρηση μιας ισοβαρούς κατανομής ισχύος μέσα στο διεθνές σύστημα, χωρίς η κατάληξη αυτή να βρίσκεται στην εξισορρόπηση των συμφερόντων των εμπλεκόμενων κρατών.

Ο καθηγητής Τζιαμπίρης, αναφερόμενος στις στρατηγικές εξισορρόπησης ισχύος προβάλλει τα εξής: “Σύμφωνα με τον ακαδημαϊκό Stephen Walt, τα κράτη επιλέγουν να προβάλλουν στρατηγικές εξισορρόπησης ισχύος έναντι εκείνων των κρατών, που όχι απλώς παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη συγκέντρωση ισχύος, αλλά αντιθέτως εμφανίζουν την εντονότερη απειλή (*balance of threat theory*), η οποία αποτελεί συνδυασμό της συνολικής ισχύος, της γεωγραφικής εγγύτητας και των επιθετικών βλέψεων. Αναμφίβολα, η επισήμανση της γεωγραφικής παραμέτρου διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο, καθώς οι στρατηγικές εξισορρόπησης εκδηλώνονται σε μεγαλύτερο βαθμό μεταξύ κρατών που βρίσκονται στην ίδια περιφέρεια, ενώ δύναται να περιλαμβάνουν και δρώντες, οι οποίοι δεν φέρουν την ταυτότητα των μεγάλων και ηγεμονικών δυνάμεων” (Tziampiris, 2015, σελ. 15).

Σε συνέχεια των ανωτέρω, στο σύνολό τους μπορούν να αποτελέσουν συνιστώσες ανάλυσης και συμβάλλουν στη διάκριση δύο ειδών εφαρμογής της εξισορρόπησης ισχύος. Το πρώτο είδος είναι εκείνο της εσωτερικής εξισορρόπησης (*internal balancing*), κατά την οποία πραγματοποιείται αναδιοργάνωση και διάθεση πόρων από το ίδιο το κράτος, με σκοπό την ενίσχυση της ισχύος του, από το εσωτερικό του, ενώ το δεύτερο είδος αναφέρεται στην εξωτερική εξισορρόπηση (*external balancing*), κατά την οποία το κράτος προβαίνει σε συμμαχίες και στρατηγικές συνεργασίας με άλλα έθνη – κράτη, έναντι ενός επιλεγμένου κράτους –

στόχου.

Επιπρόσθετα, μπορεί να αναπτυχθεί και μία ακόμα διάκριση των ενεργειών εξισορρόπησης, εκείνη των σκληρών στρατηγικών (hard balancing) έναντι των ήπιων στρατηγικών (soft balancing). Στην πρώτη περίπτωση τα κράτη έρχονται σε ευθεία αντιπαράθεση χρησιμοποιώντας στρατιωτικά μέσα, ενώ στη δεύτερη υιοθετούνται τακτικές οικονομικών συνεργασιών, αρχές του διεθνούς δικαίου και θεσμικά όργανα. Η τελευταία πρακτική βρίσκεται σε αντίθεση του πυρήνα και των δομικών συστατικών του ρεαλισμού. Παρόλα αυτά, συμβάλει στη γέννηση συνεργασιών μεταξύ των κρατών, τον ορισμό κοινών συμφερόντων και στόχων, ενώ η ευδοκίμηση αυτών εξαρτάται από την εξέλιξη των κερδών τους. Κατά αυτόν τον τρόπο, επιβεβαιώνεται η προσπάθεια των κρατών να επαναπροσδιορίσουν τη διανομή ισχύος, επιδρώντας στην κατανομή της δύναμης.

Οι Μανώλη και Μαρής, σχετικά με τις υπόλοιπες σχολές σκέψης της ΔΠΟ, αλλά και τα συγκεντρωτικά στοιχεία που δομούν εκείνη του ρεαλισμού, παραθέτουν τα εξής: *“Οι φιλελεύθεροι, σε αντίθεση με τους ρεαλιστές, θεωρούν το κράτος έναν σημαντικό αλλά όχι τον κυρίαρχο δρώντα της διεθνούς πολιτικής σκηνής. Ταυτόχρονα με το κράτος στη διεθνή πολιτική, και σε επιμέρους δομές του συστήματος, ασκούν επιρροή και άλλοι μη κρατικοί δρώντες, όπως πολυεθνικές εταιρείες, διεθνείς οργανισμοί, μη κυβερνητικές οργανώσεις, άτομα και ομάδες συμφερόντων. Κάθε κρατική οντότητα σε αυτό το πολυσύνθετο διεθνές περιβάλλον επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από εξωτερικούς και εσωτερικούς παράγοντες, σε σημείο μάλιστα που μπορεί να χάνει την πρωτοκαθεδρία της. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, τα ζητήματα ασφάλειας που στον ρεαλισμό είναι υψίστης σημασίας, στον φιλελευθερισμό μετατρέπονται σε υποδεέστερους (αλλά όχι ασήμαντους βέβαια) παράγοντες. Στον φιλελευθερισμό κυρίαρχο ρόλο παίζουν τα ζητήματα πολιτικής οικονομίας και οι συνθήκες συνεργασίας για τη ρύθμιση του διεθνούς πολιτικού και οικονομικού περιβάλλοντος.*

Ο ιστορικός δομισμός αποτελεί την τρίτη μεγάλη προσέγγιση της ΔΠΟ. Κεντρική θέση του ιστορικού δομισμού είναι ότι η καπιταλιστική οικονομία γεννά ταξικές συγκρούσεις. Οι ταξικές συγκρούσεις συνεπώς είναι εγγενές στοιχείο του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Οι κύριοι δρώντες, υπό αυτό το πρίσμα, δεν είναι τα έθνη-κράτη, αλλά οι κοινωνικές τάξεις που συγκροούνται μεταξύ τους, τόσο εγχώρια όσο και διεθνώς. Οι άλλοι δρώντες, όπως για παράδειγμα τα κράτη και οι πολυεθνικές εταιρείες, είναι τα υποκείμενα εκείνα μέσω των οποίων εκπροσωπείται το ταξικό συμφέρον στον καπιταλιστικό κόσμο” (Μανώλη Π. & Μαρής Γ., 2015, σελ. 21).

Συνοψίζοντας, “οι κύριες υποθέσεις του ρεαλισμού είναι (Steans et al., 2010, σ. 57, Κουσκουβέλης, 2005, σ. 59-61):

- Το κράτος αποτελεί τον βασικό δρώντα της διεθνούς πολιτικής σκηνής και των διεθνών σχέσεων.

- Η κυριαρχία ή ανεξαρτησία και η αυτοδιάθεση είναι τα κυριότερα χαρακτηριστικά του κράτους.

- Κίνητρα της κρατικής συμπεριφοράς είναι η ισχύς, η ασφάλεια και το εθνικό συμφέρον, ενώ τα κράτη, όπως ακριβώς και τα άτομα, συμπεριφέρονται με ιδιοτελή και εντελώς ατομικιστικό τρόπο.

- Επικρατεί κατάσταση της αναρχίας και η επιθετική πρόθεση των κρατών, σε συνδυασμό με την έλλειψη μιας παγκόσμιας κυβέρνησης, σημαίνει ότι η σύγκρουση είναι μια αναπόφευκτη και παρούσα πραγματικότητα των διεθνών σχέσεων.

- Η τάξη και η ασφάλεια στο διεθνές πολιτικό σύστημα μπορεί να διατηρηθούν μέσω της μετατόπισης συμμαχιών μεταξύ των κρατών αποτρέποντας έτσι οποιοδήποτε κράτος να γίνει πανίσχυρο και, ως εκ τούτου, να συνιστά απειλή για την ειρήνη και την ασφάλεια των άλλων.

- Οι διεθνείς θεσμοί και το δίκαιο διαδραματίζουν ρόλο στις διεθνείς σχέσεις, αλλά είναι αποτελεσματικά μόνο εάν υποστηρίζονται από τη δύναμη ή τις αποτελεσματικές κυρώσεις. Η ισχύς είναι το κλειδί για την κατανόηση της συμπεριφοράς των διεθνών και κρατικών κινήτρων. Για τους ρεαλιστές, η κύρια μορφή ισχύος είναι η στρατιωτική δύναμη.

- Η ανθρώπινη φύση είναι εγγενώς εγωιστική και σταθερή. Ως αποτέλεσμα, οι άνθρωποι θα ενεργήσουν με τέτοιο τρόπο ώστε να προωθήσουν τα δικά τους συμφέροντα ακόμη και εις βάρος των άλλων, γεγονός το οποίο μπορεί συχνά να οδηγήσει σε συγκρούσεις. Επειδή η ανθρώπινη φύση είναι αμετάβλητη, το ενδεχόμενο να αλλάξει αυτό το είδος συμπεριφοράς είναι πολύ μικρό” (Μανώλη Π. & Μαρής Γ., 2015, σελ. 23).

2.3 Αποτίμηση Θεωρητικού Υποβάθρου

Όπως αναφέρεται από τους Μανώλη και Μαρής, περί των συνολικών στοιχείων του ρεαλισμού, υπό τη μορφή του οικονομικού εθνικισμού: “Στη θεωρητική προσέγγιση του ρεαλισμού κύριο ρόλο παίζουν η πολιτική, τα συμφέροντα (ασφάλειας) και η ισχύς, παρά η οικονομία. Αυτό σημαίνει πως εξαιτίας των βασικών παραδοχών του ρεαλισμού, η ικανότητά του να ερμηνεύσει τις οικονομικές εξελίξεις στο πλαίσιο της ΔΠΟ είναι περιορισμένη. Μάλιστα σύμφωνα με τον Cohn (2009),

κάθε κράτος εστιάζει την προσοχή του στη διατήρηση των σχετικών κερδών του και όχι στη μεγιστοποίηση των απόλυτων κερδών του και αυτό συμβαίνει γιατί οι διεθνείς σχέσεις είναι για τους ρεαλιστές ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος όπου τα κέρδη μιας ομάδας ισούνται με τις απώλειες της άλλης.

Στην οικονομική του διάσταση, ο ρεαλισμός παίρνει τη μορφή του «οικονομικού εθνικισμού», σύμφωνα με τον οποίο η οικονομία και η πολιτική δεν μπορούν να διαχωριστούν η μία από την άλλη. Η συσσώρευση πλούτου δεν είναι αυτοσκοπός αλλά εξυπηρετεί την κρατική ισχύ και η κρατική παρέμβαση στην αγορά είναι απαραίτητη για να εξασφαλιστεί η εθνική ταυτότητα, η εθνική ευημερία και η εθνική ασφάλεια (Economides & Wilson, 2007, σ. 70-72). Συνέπεια των παραπάνω θέσεων είναι ότι ο οικονομικός εθνικισμός δεν θεωρεί ότι η ελεύθερη αγορά και το ελεύθερο εμπόριο είναι πάντα επιθυμητά και θετικά για όλους. Αντιθέτως, τα ισχυρότερα οικονομικά έθνη είναι αυτά που ωφελούνται από το ελεύθερο εμπόριο, γι' αυτό τα κράτη θα πρέπει να παρεμβαίνουν έτσι ώστε να διασφαλίζουν τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους” (Μανώλη Π. & Μαρής Γ., 2015, σελ. 23 - 24).

Στα επόμενα κεφάλαια, παρατίθεται συστηματική μελέτη, με τη χρήση αντίστοιχων μακροοικονομικών μεγεθών, σχέσεων των εμπλεκόμενων κρατών, υπό το πρίσμα του οικονομικού εθνικισμού, κατά την περίοδο ανάλυσης, προς την τελική αποτίμηση των δομικών στοιχείων της εν λόγω προσέγγισης, της παρουσίασης των οικονομικών και πολιτικών αλληλεπιδράσεων των κρατών και την αποσαφήνιση της επιρροής αυτών στην ανάπτυξη της αγοράς του φυσικού αερίου στην Ελλάδα.

Τα κυριότερα μακροοικονομικά μεγέθη, τα οποία θα χρησιμοποιηθούν, είναι τα εξής:

- ΑΕΠ
- Ρυθμός Αύξησης του ΑΕΠ
- Κατά κεφαλήν ΑΕΠ
- Δημόσιο Χρέος
- Δημοσιονομικό Ισοζύγιο
- Ισοζύγιο Τρεχουσών συναλλαγών
- Εισροή Άμεσων Ξένων Επενδύσεων
- Συναλλαγματική Ισοτιμία
- Επίπεδο Συναλλαγματικών Διαθέσιμων
- Εισαγωγές / Εξαγωγές ορυκτών πόρων
- Επίπεδο πληθωρισμού
- Επίπεδο Ανεργίας

2.4. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάστηκε το θεωρητικό υπόβαθρο, υπό τη βάση του οποίου θα επιχειρηθεί η ανάλυση των δρώντων / κρατών στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο, με σκοπό την αποσαφήνιση της διαμόρφωσης της αγοράς του φυσικού αερίου στην Ελλάδα.

Παρουσιάστηκαν εκτενώς οι δομικές παραδοχές της σχολής σκέψης του οικονομικού εθνικισμού και αναπτύχθηκε η θεωρία της εξισορρόπησης ισχύος.

Σύμφωνα με τα δομικά συστατικά του οικονομικού εθνικισμού, υφίστανται δύο βασικές παραδοχές. Πρώτον, το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, ενώ ταυτόχρονα ο ρόλος του κράτους είναι κεντρικός και κυρίαρχος για τη διαμόρφωση του διεθνούς πολιτικού και οικονομικού περιβάλλοντος. Το διεθνές οικονομικό και πολιτικό σύστημα αντανakλά τα εθνικά συμφέροντα των ισχυρών εθνών – κρατών, της παγκόσμιας οικονομίας (Roukanas και Diamantis, 2014, σελ.52).

Επιπρόσθετα, προσδιορίστηκαν οι απαραίτητοι μακροοικονομικοί δείκτες, οι οποίοι επικουρούν στη σύνθεση των παραμέτρων αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών. Η επίδραση του έθνους – κράτους και των συμφερόντων αυτών, φέρουν ως επακόλουθο τη δομική αβεβαιότητα, την περιφερειοποίηση και την ανισορροπία στις οικονομικές σχέσεις των κρατών.

Τα ανωτέρω, στο σύνολό τους, συνθέτουν το περιβάλλον, στο οποίο καλείται να αναπτυχθεί η αγορά του φυσικού αερίου στην Ελλάδα, ενώ στα επόμενα κεφάλαια παρατίθεται η ανάλυση αυτού, υπό τις αρχές της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας της Ενέργειας, με σκοπό την εστίαση της επιρροής του, στην διαμόρφωση της εσωτερικής αγοράς φυσικού αερίου της Ελλάδας.

Κεφάλαιο 3: Μακροοικονομικό και Εμπορικό Περιβάλλον

3.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρηθεί η εξέταση των μακροοικονομικών δεικτών και των διακρατικών εμπορικών σχέσεων, που διαμορφώνουν το υφιστάμενο περιβάλλον στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, με σκοπό την αποσαφήνισή του, καθώς εντός αυτού,

Όπως είδαμε παραπάνω, κατά τη διάρκεια της χρονικής περιόδου μελέτης μας (2007-2016), έγιναν σημαντικές εξελίξεις στην ενεργειακή αρχιτεκτονική της Ν.Α. Μεσογείου. Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (IENE), περί αυτού: “Συγκεκριμένα, η ανακάλυψη σημαντικών αποθεμάτων φυσικού αερίου στη θαλάσσια περιοχή του Ισραήλ (Ταμάρ και Λεβιάθαν), της Κύπρου (Αφροδίτη –οικόπεδο 5) καθώς και του μεγαλύτερου υπεράκτιου κοιτάσματος φυσικού αερίου της Μεσογείου - Ζόρ - στην Αίγυπτο κατέστησαν την γενικότερη περιοχή ενδιαφέρουσα. Τα στοιχεία αυτά μπορούν να συνδυαστούν και με την ανάπτυξη περιβάλλοντος εξερεύνησης των ενεργειακών πόρων και την υλοποίηση επενδύσεων από διεθνείς πετρελαϊκές εταιρίες, όπως η Noble Energy, Delek, Eni, Exxon Mobil, Shell, BP κλπ.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, κατά τη διάρκεια της χρονικής περιόδου μελέτης, η πρόοδος των διαδικασιών τόσο εξερεύνησης όσο και εκμετάλλευσης των εν λόγω κοιτασμάτων παρουσίασαν ετερογένεια μεταξύ των ενδιαφερόμενων κρατών. Έτσι, ενώ το Ισραήλ κατάφερε, να φέρει σε στάδιο παραγωγής το κοιτάσμα Ταμάρ, οι υπόλοιπες χώρες παραγωγής, όπως Κύπρος, Αίγυπτος και Λίβανος, αντιμετωπίζουν ακόμα εμπορικές, τεχνικές και πολιτικές προκλήσεις. Ταυτόχρονα, χώρες όπως Ελλάδα, Τουρκία, Συρία, στις οποίες δεν έχουν ανακαλυφθεί ακόμα ποσότητες αποθεμάτων, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της περιφερειακής ενεργειακής αρχιτεκτονικής, τόσο ως αγορές απορρόφησης όσο και μεταφοράς” (IENE, 2019, σελ. 74)

Η ανάλυση των μακροοικονομικών μεγεθών των εν λόγω κρατών έχει ως σκοπό την εστίαση στην οικονομική δυναμική αυτών των χωρών και επιρροή αυτών στις πρόσφατες ενεργειακές εξελίξεις, αλλά και κυρίως στην διαμόρφωση της αγοράς φυσικού αερίου στην Ελλάδα. Χρήσιμα συμπεράσματα επίσης, μπορούν να εξαχθούν και από την επισκόπηση των εμπορικών και επενδυτικών ροών, καθώς η ανάπτυξη περιφερειακών συνεργασιών βρίσκεται στον πυρήνα των κρατών, προς μεγιστοποίηση των εθνικών συμφερόντων τους.

Στην πρώτη ενότητα του εν λόγω κεφαλαίου παρουσιάζεται η παρούσα εικόνα του μακροοικονομικού περιβάλλοντος της περιοχής μελέτης, αλλά και παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση των συνθηκών που επικρατούν σε αυτήν, όπως είναι το εγχώριο θεσμικό πλαίσιο και η πρόοδος του επενδυτικού περιβάλλοντος.

Στη συνέχεια του κεφαλαίου ακολουθεί η ανάλυση της πορείας των βασικών μακροοικονομικών μεγεθών για τα κράτη εξέτασης (Ισραήλ, Κύπρος, Αίγυπτος και Ελλάδα), αλλά και των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων αυτών.

Τέλος, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τη σύνοψη των στοιχείων που αναπτύχθηκαν και την εξαγωγή συμπερασμάτων, σχετικά με το ρόλο που διαδραματίζουν τα εν λόγω κράτη στην περιοχή της Ν.Α. Μεσογείου, την επιρροή στις μεταβολές που επέρχονται και στη διαμόρφωση της αγοράς φυσικού αερίου στην Ελλάδα.

3.2. Μακροοικονομική Ανάλυση

Στην πρώτη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου, παρουσιάζεται η εξέταση των μακροοικονομικών δεικτών των υπό εξέταση κρατών, ενώ κρίσιμο σημείο αυτής είναι η αναφορά στις ιδιαιτερότητες των τελευταίων. Πιο συγκεκριμένα, από το σύνολο των συγκεκριμένων κρατών, μόνο η Αίγυπτος αποτέλεσε για μεγάλο χρονικό διάστημα παραγωγό και εξαγωγέα υδρογονοανθράκων.

Κατά την περίοδο μελέτης (2007 – 2016) τα μακροοικονομικά μεγέθη κρίνονται ευμετάβλητα, καθώς η έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, αλλά και τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης επέφεραν συρρίκνωση στου συγκεκριμένους δείκτες. Το κατά κεφαλή εισόδημα των χωρών εξέτασης κυμάνθηκε σε χαμηλά επίπεδα, ενώ εσωτερικές αναταραχές και πλήθος εξωτερικών παραγόντων αποτέλεσαν συνιστώσες, προς την αρνητική πορεία των δεικτών αυτών.

Επίσης, με εξαίρεση την περίπτωση του Ισραήλ, οι υπόλοιπες χώρες ήρθαν αντιμέτωπες με τη μεγιστοποίηση του γενικότερου δημοσίου χρέους, με την Ελλάδα να καταγράφει υψηλά ποσοστά. Ακόμα, το δημοσιονομικό ισοζύγιο (fiscal balance) αυτών παρουσίασε σημαντικές διακυμάνσεις, λόγω της μείωσης των εξαγωγών, την αύξηση των εισαγωγών και της μειωμένης ζήτησης των προϊόντων της εν λόγω περιοχής, ενώ το δημοσιονομικό έλλειμμα διογκώθηκε, λόγω των υπερβολικών δημοσίων δαπανών και των αδυναμιών των φορολογικών πλαισίων.

Εν συνεχεία, οι πόροι χρηματοδότησης των εν λόγω κρατών παρουσίασαν σημαντικές διαφοροποιήσεις, καθώς η Αίγυπτος, ως εξαγωγική χώρα, επέλεξε την αξιοποίηση των εγχώριων πηγών χρηματοδότησης, ενώ οι υπόλοιπες, την εξωτερική

δανειοδότηση και τις κεφαλαιακές εισροές.

Όπως τονίζουν οι Arbak κ.α., εντός της συμμετοχής τους στο άρθρο *Macroeconomic and Financial Crisis Management in the Southern and Eastern Mediterranean*, περί του επιπέδου ανεργίας: “Όσον αναφορά με τα επίπεδα απασχόλησης, η ευρύτερη υπό εξέταση περιοχή χαρακτηρίζεται από αρκετά υψηλά ποσοστά ανεργίας, όπου ειδικότερα για την περίπτωση του εργατικού δυναμικού νεαρής ηλικίας αγγίζει ακόμα και το 25%. Βασικές συνιστώσες του εν λόγω προβλήματος αποτελούν αδιαμφισβήτητα ο χαμηλός βαθμός διαφοροποίησης του παραγωγικού μοντέλου των εγχώριων οικονομιών, ο περιορισμένος ρόλος του ιδιωτικού τομέα καθώς και η ανεπάρκεια εξειδικευμένων ικανοτήτων από την πλευρά της εργατικής βάσης. Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι η έξαρση του συγκεκριμένου φαινομένου λειτούργησε καταλυτικά στην εξάπλωση της κοινωνικής αναταραχής και των πολιτικών εξεγέρσεων της Αραβικής Άνοιξης” (Arbak κ.α., 2013, pp. 12).

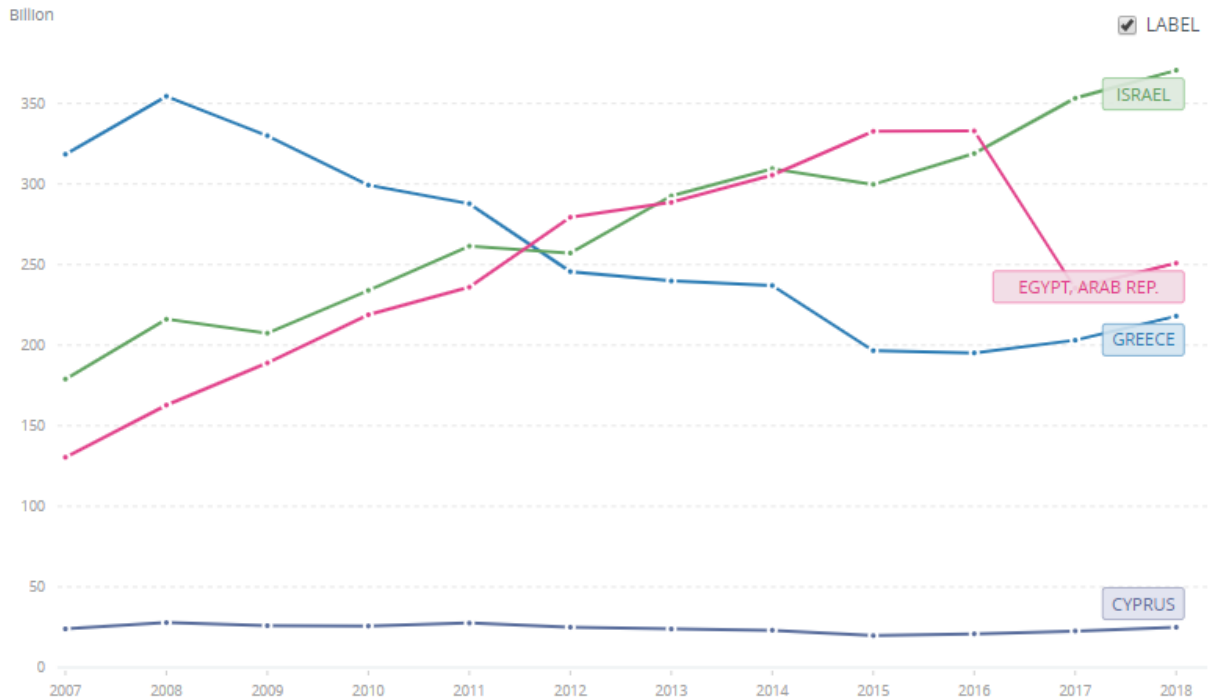
Το χρηματοπιστωτικό σύστημα παρουσιάζει ιδιαιτερότητες ανάμεσα στα υπό εξέταση κράτη. Εν προκειμένω, με εξαίρεση την περίπτωση του Ισραήλ, ο τραπεζικός τομέας χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα μικρός, μη ανεπτυγμένος και κυριαρχούμενος κυρίως από δημόσιες τράπεζες. Για το εν λόγω οι Arbak κ.α. αναφέρουν: “Το γεγονός αυτό, από την μια πλευρά, περιόρισε σημαντικά τις αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα στάδια, καθώς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα διέθεταν ελάχιστη έκθεση στα τοξικά προϊόντα αλλά και μικρή εξάρτηση σε εξωτερικές πηγές χρηματοδότησης, καθώς στηρίζονταν σε μεγάλο βαθμό σε εγχώριες καταθέσεις. Ωστόσο, η σημαντική μείωση εισροής ιδιωτικών κεφαλαίων και της ασθενούς οικονομικής προόδου, κατά τη διάρκεια της χρονικής περιόδου μελέτης, δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα στην ρευστότητα, επίδοση και ευστάθεια του τραπεζικού συστήματος. Δεδομένου, επιπλέον, ότι αποτελεί την βάση του χρηματοπιστωτικού τομέα και κύριας πηγής χρηματοδότησης, η χορήγηση των αναγκαίων πιστώσεων, ιδιαίτερα για τον ιδιωτικό τομέα, παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα” (Arbak κ.α., 2013, pp. 38).

Επιπλέον, “οι κεφαλαιαγορές των ΗΠΑ παρουσιάζουν έντονη συσχέτιση με εκείνες της Αιγύπτου και του Ισραήλ, ως απόρροια της αλληλεξάρτησής τους, το οποίο σε συνδυασμό με τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης και της κρίσης της Ευρωζώνης, αύξησε έντονα την μεταβλητότητα των κεφαλαιαγορών και προκάλεσε, κατά μεγάλα χρονικά διαστήματα, έντονες απώλειες” (Arbak κ.α., 2013, pp. 242).

3.3. Μακροοικονομικά μεγέθη

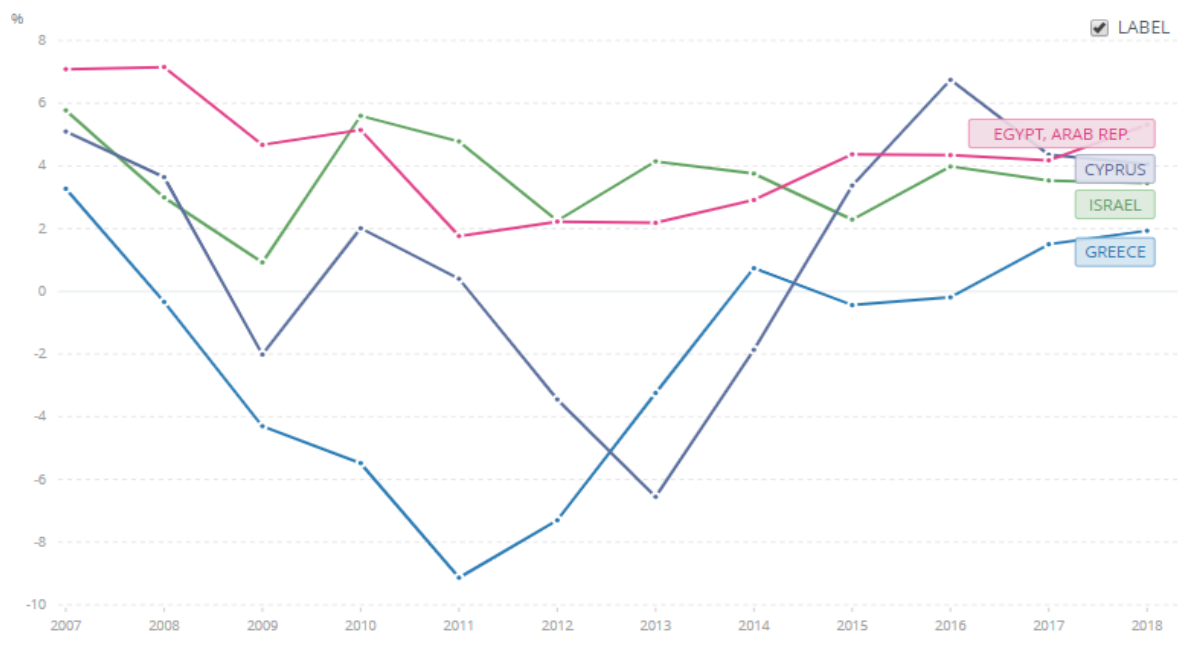
Στην εν λόγω ενότητα παρατίθεται η ανάλυση των μακροοικονομικών δεικτών, των υπό ανάλυση κρατών.

Διάγραμμα 1: ΑΕΠ (δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, τρέχουσες τιμές)

(Πηγή: World Bank database)

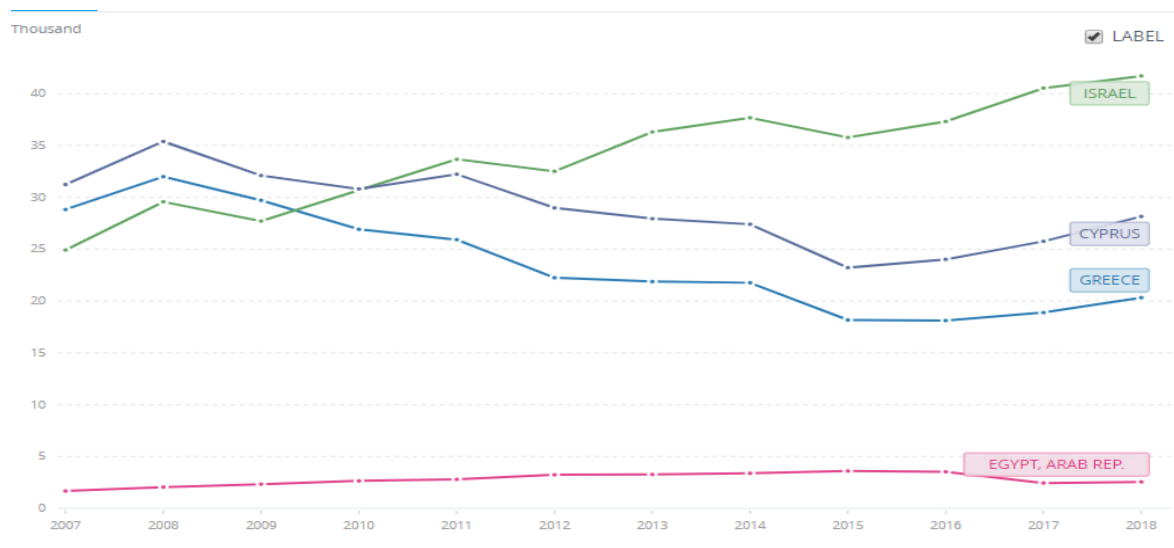
Διάγραμμα 2: Ρυθμός Οικονομικής Μεγέθυνσης (ετήσια αύξηση %)

(Πηγή: World Bank database)

Από την εξέταση των δύο παραπάνω Διαγραμμάτων, 1 και 2, διαφαίνεται η επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης – μεγέθυνσης των κρατών, σε σχέση με την πορεία αυτών, πριν από την εξάπλωση της οικονομικής κρίσης. Η μείωση των εξαγωγών, η αύξηση των εισαγωγών και η ελάττωση των κεφαλαιακών εισροών σε συνδυασμό με το δυσμενές διεθνές οικονομικό περιβάλλον, συντέλεσαν στην στασιμότητα της ανάπτυξης των εν λόγω κρατών.

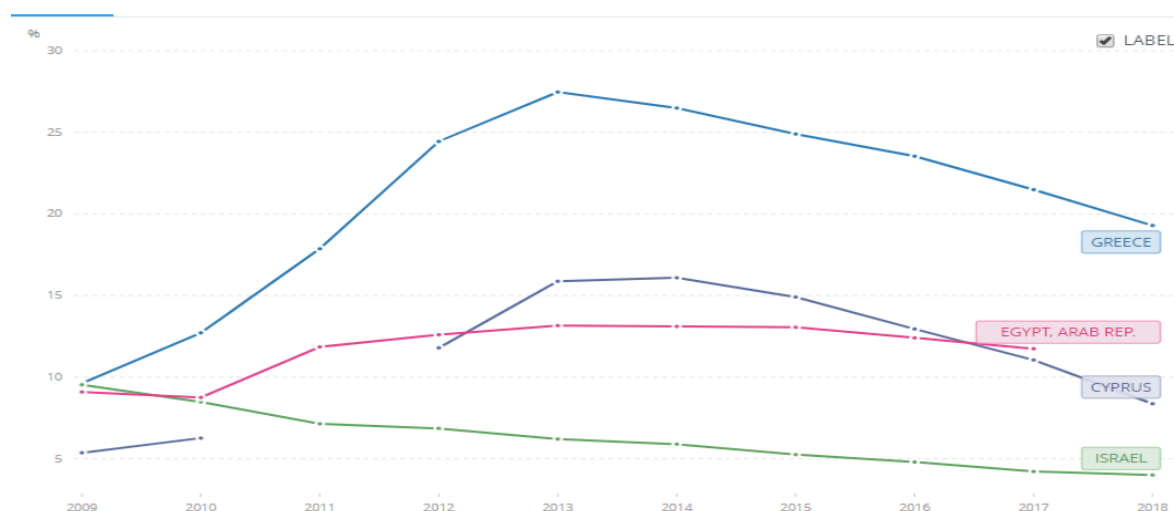
Διάγραμμα 3: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (δολάρια ΗΠΑ, τρέχουσες τιμές)

(Πηγή: World Bank database)

Από την εξέταση του Διαγράμματος 3, μπορούμε να διακρίνουμε τα χαμηλά επίπεδα του κατά κεφαλήν πραγματικού εισοδήματος που παρουσιάζονται στα κράτη της υπό εξέταση περιοχής. Σε αυτό συμβάλλουν η δημογραφική ανάπτυξη, η ανισότητα στην κατανομή των οικονομικών πόρων, η ανεπαρκής οικονομική ανάπτυξη, αλλά και η σταδιακή ενσωμάτωση των κρατών στις παγκόσμιες εφοδιαστικές αλυσίδες εμπορίου.

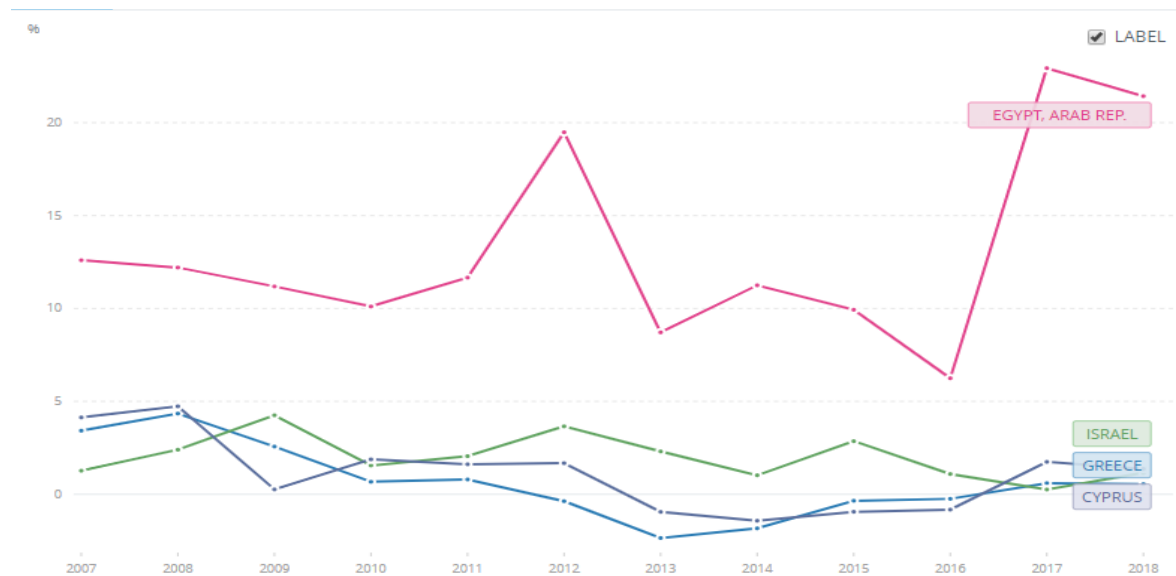
Διάγραμμα 4: Ποσοστό Ανεργίας (% του συνολικού Εργατικού Δυναμικού)

(Πηγή: World Bank database)

Η εξέταση του Διαγράμματος 4 μας προσφέρει την απεικόνιση του επιπέδου των ποσοστών ανεργίας που επικράτησαν στα κράτη, κατά την περίοδο εξέτασης. Τα ποσοστά εμφανίζονται ιδιαίτερα υψηλά, ενώ η θέση της Ελλάδας είναι εξέχουσα. Η οικονομική ακινησία, ο περιορισμένος ρόλος του ιδιωτικού τομέα, η έλλειψη εξειδικεύσεων, η ραγδαία δημογραφική άνοδος, αλλά και η αποχή συμμετοχής στην εργασία από το γυναικείο φύλο είναι μερικοί από τους λόγους που συνετέλεσαν στη διαμόρφωση αυτών των ποσοστών.

Διάγραμμα 5: Δείκτης Πληθωρισμού (επί %)

(Πηγή: World Bank database)

Στο Διάγραμμα 5, μπορούμε να εντοπίσουμε την έντονη διακύμανση, για μεγάλο χρονικό διάστημα, στην περίπτωση της Αιγύπτου. Η υποτίμηση του εθνικού της νομίσματος επέφερε ραγδαία αύξηση του πληθωρισμού, ενώ σε συνδυασμό με την αύξηση των τιμών βασικών προϊόντων, όπως των τροφίμων και των ενεργειακών πόρων επηρέασαν τα μέγιστα στην μεταβολή του επιπέδου των τιμών. Η Αίγυπτος, ως εξαγωγέας αγαθών επέλεξε τη λύση της χορήγησης επιδοτήσεων κατανάλωσης και αυστηρών νομισματικών πολιτικών, τα οποία επέφεραν οικονομική δυσκαμψία και επιβάρυναν το δημοσιονομικό ισοζύγιο.

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα, η Κύπρος και το Ισραήλ κινήθηκαν σε χαμηλά ποσοστά, κυρίως λόγω των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης, με σημείο αναφοράς το 2013, όπου η Ελλάδα και η Κύπρος κινήθηκαν σε επίπεδα αποπληθωρισμού.

Πίνακας 1: Συνολικό Δημόσιο Χρέος (% Α.Ε.Π) & Δημοσιονομικό Ισοζύγιο
(% Α.Ε.Π)

Χώρα	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Αίγυπτος	76.2	66.8	69.5	69.6	72.8	73.8	84.0	85.1	88.5	96.9	108	90.5
	-7.2	-7.4	-6.6	-7.9	-9.3	-9.9	-13.2	-11.8	-11.4	-10.9	-10.5	-9.53
Ελλάδα	103.1	109.4	126.7	146.3	172.1	159.6	177.9	180.9	179.4	181.6	176.2	181.2
	-6.8	-10.2	-15.1	-11.2	-10.3	-6.6	-3.7	-4.1	-3.1	0.9	0.7	1.1
Ισραήλ	73.1	71.9	74.6	70.7	68.8	68.4	67.1	66.1	64.2	62.3	60.5	60.9
	-0.7	-2.7	-5.6	-3.5	-2.7	-4.7	-3.9	-3.2	-2.7	-2.5	-2.0	-2.9
Κύπρος	53.1	44.1	52.8	55.8	65.2	79.3	102.2	107.1	107.5	107.8	95.8	102.5
	3.2	0.9	-5.4	-4.7	-5.7	-5.8	-4.1	-0.2	-1.4	-0.3	1.7	-4.7

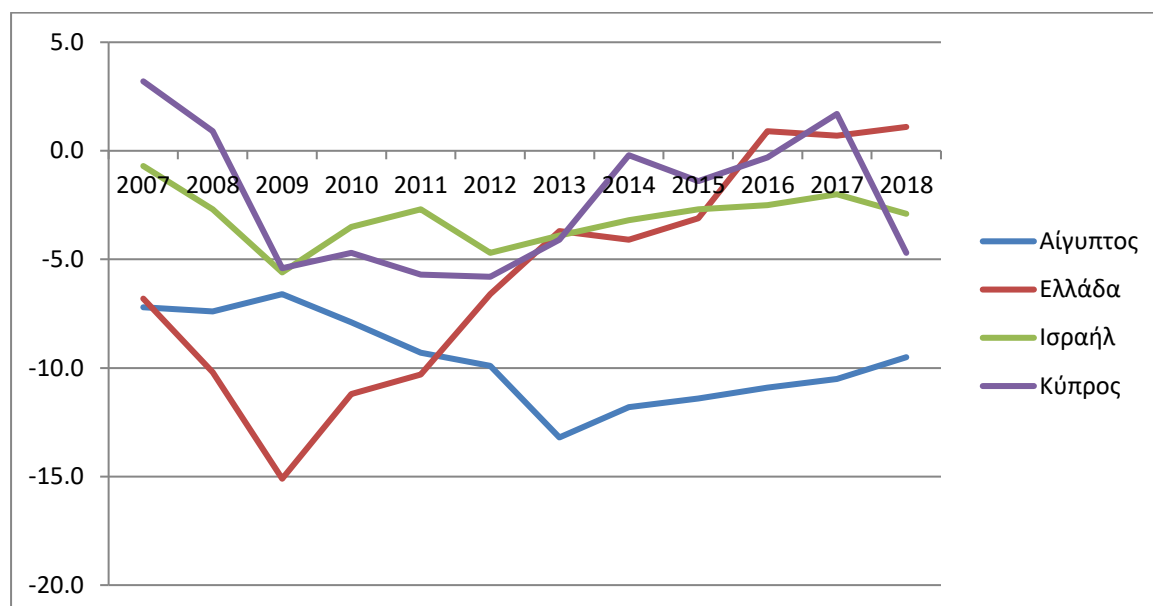
(Πηγή: World Bank database)

Από την εξέταση του Πίνακα 1, ανωτέρω, μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα πως, εκτός από την περίπτωση του Ισραήλ, σε όλα τα υπόλοιπα κράτη υπό εξέταση, το συνολικό δημόσιο χρέος παρουσίασε αύξουσα ροή, κατά τα έτη έπειτα του 2007. Η εξέλιξη αυτή προήλθε κυρίως λόγω της επίδρασης ποικίλων παραγόντων, όπως ήταν η φθίνουσα πορεία του δημοσιονομικού ισοζυγίου, η απαλοιφή της γενικότερης οικονομικής δραστηριότητας, κυρίως λόγω του οικονομικού περιβάλλοντος της κρίσης, αλλά και η αδυναμία της πρόσβασης των κρατών στις διεθνείς αγορές.

Τα κράτη υιοθέτησαν εναλλακτικά μέτρα εξισορρόπησης, όπως η Αίγυπτος, όντας εξαγωγική χώρα, όπου επιχείρησε να εκμεταλλευτεί τα έσοδά της, κατά τις περιόδους όπου οι τιμές του πετρελαίου άγγιζαν υψηλά επίπεδα. Η Ελλάδα, η Κύπρος και το Ισραήλ, από την άλλη πλευρά, ως εισαγωγικές χώρες στράφηκαν στον εξωτερικό δανεισμό, υπό υψηλά κόστη δανεισμού.

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω, ο βαθμός εξάρτησης της Αιγύπτου από τις διεθνείς αγορές βρέθηκε περιορισμένος, ενώ οι εγχώριες πηγές χρηματοδότησης και οι στοχευμένες κυβερνητικές πολιτικές διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στον περιορισμό ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα. Στα υπόλοιπα κράτη οι κεφαλαιακές εισροές, λόγω της πρόσβασής τους στις διεθνείς αγορές, συνετέλεσαν στην εξέλιξη των εγχώριων οικονομιών, στην ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος και τη διατήρηση των πληθωριστικών τάσεων.

Διάγραμμα 6: Δημοσιονομικό Ισοζύγιο Εξεταζόμενων Κρατών % ΑΕΠ

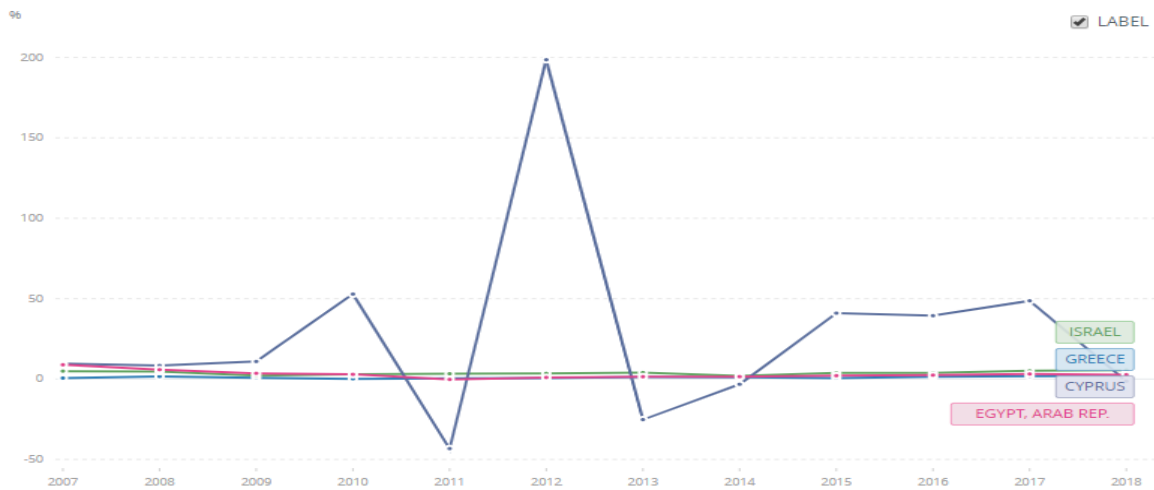

(Πηγή: World Bank database)

Από την εξέταση του Διαγράμματος 6, μπορούμε να εντοπίσουμε πως υπάρχει έντονη μεταβλητότητα στις τιμές του δημοσιονομικού ισοζυγίου των υπό εξέταση κρατών. Στην περίπτωση της Αιγύπτου παρουσιάζεται το συγκεκριμένο, κυρίως λόγω του περιορισμού των εξαγωγών των προϊόντων της, της αύξησης των κυβερνητικών δαπανών, αλλά και της ασθενούς οικονομικής δραστηριότητας. Για τις υπόλοιπες χώρες το επίπεδο του δημοσιονομικού ελλείμματος συρρικνώνεται αισθητά, μετά το 2013, εξαιτίας των δημοσιονομικών πολιτικών προσαρμογής που υιοθέτησαν.

3.4. Εμπορικές και επενδυτικές ροές στα υπό εξέταση κράτη

Διάγραμμα 7: Εισροή Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (% ΑΕΠ)

(Πηγή: World Bank database)

Από την ανάλυση του Διαγράμματος 7, διαφαίνεται ισχυρή εισροή ξένων επενδύσεων, στα υπό εξέταση κράτη, ως αποτέλεσμα κυρίως της στασιμότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Στην περίπτωση της Αιγύπτου, η απουσία επενδύσεων οφείλεται στις εσωτερικές πολιτικές αναταραχές, ενώ σε εκείνη των υπόλοιπων χωρών, η οικονομική κρίση στην οποία επήλθε η Ευρωπαϊκή Ένωση διαδραμάτισε μέγιστο ρόλο.

Σύμφωνα με έκθεση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, μπορούμε να αναφέρουμε πως “η επίτευξη προοπτικών ανοιχτής οικονομίας, εύρωστου χρηματοπιστωτικού συστήματος και υγιούς διαχείρισης πιστωτικών κινδύνων δύναται να δημιουργήσουν γόνιμο έδαφος ανταπόκρισης των εθνικών οικονομιών σε θετικές εξελίξεις του εξωτερικού περιβάλλοντος, όπως αύξηση των εξαγωγών και κεφαλαιακών εισροών, θεμελιώνοντας τις προϋποθέσεις για σταθερή ανάπτυξη” (IMF World Economic Outlook, 2017, pp. 74).

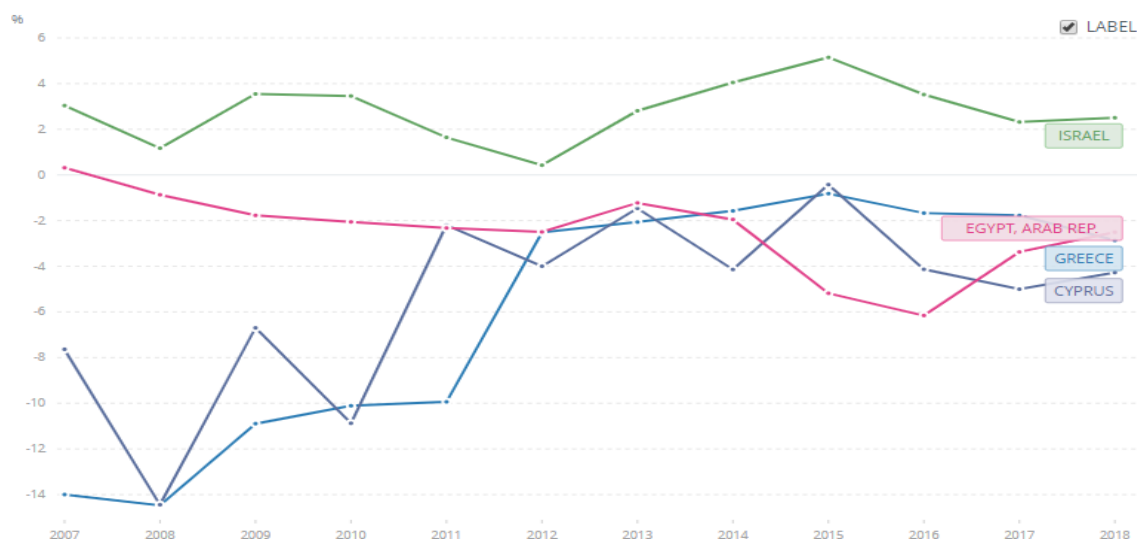
Προς την ολοκλήρωση της ανάλυσης των εμπορικών ροών, εντός της λεκάνης της Λεβαντίνης, εστιάζοντας στα υπό εξέταση κράτη, κρίνεται αναγκαία η εξέταση του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών, ο ρόλος των εισαγωγών και των εξαγωγών στο εμπορικό ισοζύγιο, αλλά και η αλληλεπίδραση των χωρών.

Επίσης, σημαίνοντα ρόλο διαδραματίζει και ο βαθμός ενσωμάτωσης των κρατών στις διεθνείς αγορές. Η Ελλάδα, η Κύπρος και το Ισραήλ, ως ανοιχτές οικονομίες παρουσιάζουν μεγαλύτερο βαθμό ενσωμάτωσης και αλληλεπίδρασης, ενώ η Αίγυπτος χαμηλότερο, λόγω της καταγραφής εμπορικών ροών με την ΕΕ και

την Ασία. Η τελευταία, ως εξαγωγική χώρα, αδυνατεί να ενσωματωθεί άμεσα στις παγκόσμιες εφοδιαστικές αλυσίδες, ενώ η επιβολή δασμών στις εισαγωγές από εξωτερικούς εταίρους και περιορισμών στις τελωνειακές διαδικασίες λειτουργούν ως τροχοπέδη στην ανάπτυξη του εμπορίου.

Η απουσία δομικών – ουσιαδών υποδομών αποστερεί την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας, των οικονομιών κλίμακας και της αύξησης της παραγωγικότητας.

Διάγραμμα 8: Ισοζύγιο Τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)

(Πηγή: World Bank database)

Από την εξέταση του Διαγράμματος 8, γίνεται ορατή η διακύμανση του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών των υπό εξέταση χωρών, του οποίου οι διακυμάνσεις είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες.

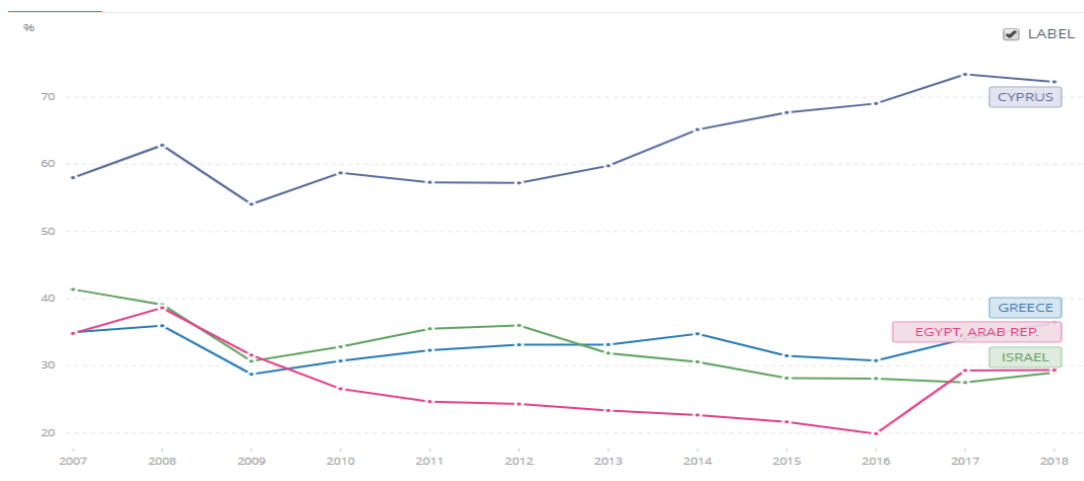
Η Αίγυπτος, ως εξαγωγέας βασικών προϊόντων επηρεάζεται κυρίως από τη μείωση ζήτησης, αλλά και τις μεταπτώσεις στις τιμές των προϊόντων, όπως εκείνες του πετρελαίου, συνιστώσες όπου οδηγούν σε ελλειμματικά επίπεδα.

Η Κύπρος και η Ελλάδα παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό εξάρτησης στις εισαγωγές προϊόντων, κινούνται σε ελλειμματικό βαθμό ισοζυγίου, ενώ

παρατηρείται σταδιακή βελτίωση του εν λόγω δείκτη στα τελευταία χρόνια.

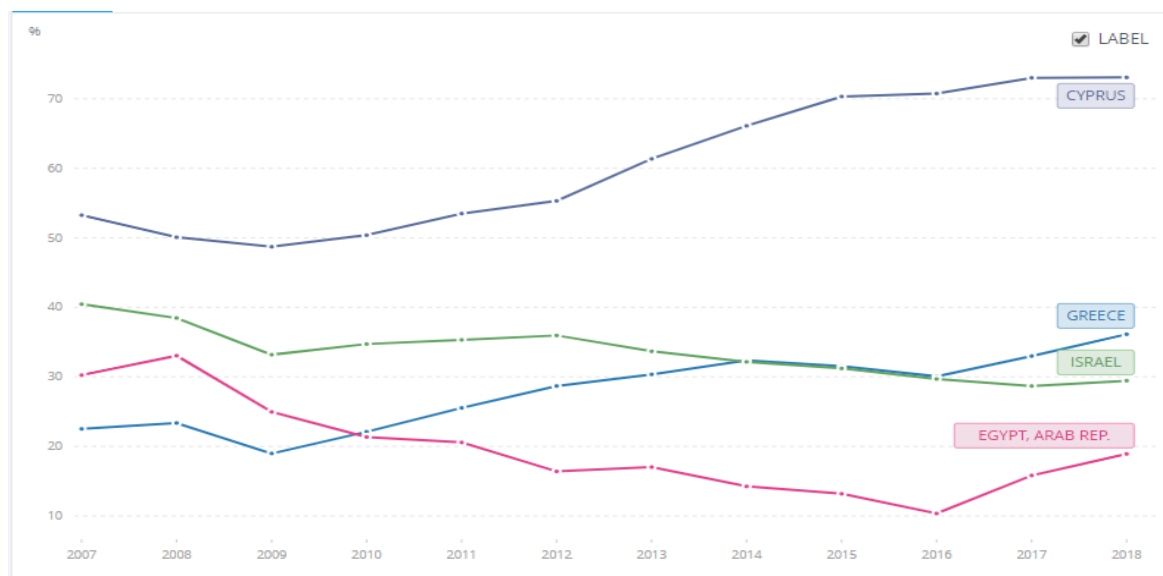
Ακόμα, το Ισραήλ επιδεικνύει πλεονασματικό Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών, καθόλη τη διάρκεια της περιόδου μελέτης, ανταγωνιστικότητα και ενσωμάτωση στις παγκόσμιες εφοδιαστικές αλυσίδες και τα δίκτυα παραγωγής.

Διάγραμμα 9: Εισαγωγές Προϊόντων και Υπηρεσιών (% ΑΕΠ)

(Πηγή: World Bank database)

Διάγραμμα 10: Εξαγωγές Προϊόντων και Υπηρεσιών (% ΑΕΠ)

(Πηγή: World Bank database)

Από τα Διαγράμματα 9 και 10 διαφαίνεται πως, τα υψηλά επίπεδα εισαγωγών και εξαγωγών προϊόντων και υπηρεσιών, ως ποσοστά επί του ΑΕΠ, επιδρούν σημαντικά στη θετική πορεία της εθνικής οικονομίας της Κύπρου, ενώ η πτώση των εξαγωγών ορυκτών καυσίμων και πρώτων υλών στην περίπτωση της Αιγύπτου, στα ελλειμματικά επίπεδα του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών της.

Σε ανάλυση των Καλυβίτη, Κατσίμη και Μούτου, περί των εξαγωγών της Ελλάδας, αναφέρεται: “Στην Ελλάδα οι εξαγωγές αντιπροσωπεύουν χαμηλό ποσοστό του ΑΕΠ σε σύγκριση με παρόμοιες οικονομίες. Όσον αφορά στη σύνθεση των εξαγωγών, στην ελληνική οικονομία οι εξαγωγές υπηρεσιών αποτελούν μεγάλο ποσοστό των συνολικών εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών σε σχέση με παρόμοιες οικονομίες. Αν και υπήρξε ικανοποιητική εξέλιξη των ελληνικών εξαγωγών αγαθών, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, η αύξηση των πραγματικών εξαγωγών αγαθών ως το 2015 οφείλεται κυρίως στις εξαγωγές πετρελαιοειδών, ενώ οι υπόλοιπες κατηγορίες παρουσιάζουν αύξηση μετά το 2015. Η αύξηση των εξαγωγών αγαθών δεν συνοδεύτηκε από αντίστοιχη αύξηση των εξαγωγών υπηρεσιών, με αποτέλεσμα η πτώση του εξαγωγικού μεριδίου της Ελλάδας στις εξαγωγές υπηρεσιών, σε σχέση με το σύνολο των εξαγωγών υπηρεσιών των χωρών του ΟΟΣΑ” (Καλυβίτης, Κατσίμη και Μούτος 2018, σελ. 51).

Κύρια προϊόντα εξαγωγών της Ελλάδας είναι τα ορυκτά έλαια και τα διυλισμένα προϊόντα, τα φαρμακευτικά, τα προϊόντα αλουμινίου, τα φρέσκα ψάρια, αλλά και το παρθένο ελαιόλαδο. Από την άλλη πλευρά, οι εισαγωγές της Χώρας ολοκληρώνονται από αργό πετρέλαιο, ορυκτά έλαια, φαρμακευτικά, επιβατικά και φορτηγά πλοία, όπως και αυτοκίνητα.

Οι κύριοι εξαγωγικοί προορισμοί της Ελλάδας είναι η Ιταλία, η Τουρκία, η Γερμανία, η Κύπρος και ο Λίβανος, ενώ τα προϊόντα που εισάγει προέρχονται από τη Γερμανία, την Ιταλία, τη Ρωσία, το Ιράκ και την Κίνα.

Η Κύπρος διατηρεί την εμπορική της αλληλεξάρτηση από τα υπόλοιπα κράτη υπό εξέταση, με σημαίνον ποσοστό στα ορυκτά έλαια και διυλισμένα προϊόντα, ενώ εξέχουσα θέση στον προορισμό εμπορευμάτων, όπως φαρμακευτικά, χημικά προϊόντα και επαγγελματικές συσκευές, αποτελεί η Ελλάδα. Η εξαγωγική δραστηριότητα της Κύπρου διακρίνεται έντονη με την Αίγυπτο και το Ισραήλ να αποτελούν προορισμούς μεταποιημένων προϊόντων, ειδών αγροδιατροφής, φαρμακευτικών και τσιμέντου.

Οι εισαγωγές της Κύπρου απεικονίζουν την εξάρτηση αυτής από την Ελλάδα και το Ισραήλ, με κύρια προϊόντα αναφοράς τα πετρελαιοειδή και τα διυλισμένα προϊόντα.

Από την πλευρά του Ισραήλ, το εμπορικό ισοζύγιο επιδεικνύει ισορροπία, ενώ από το 2010 και έπειτα, η χώρα σημείωσε σημαντική άνοδο στο τομέα των υψηλής προστιθέμενης αξίας υπηρεσιών, όπως επιχειρηματικές και πληροφορικής. Κύριος προορισμός εξαγωγών αποτελούν οι ΗΠΑ, με προϊόντα όπως πολύτιμοι λίθοι, φαρμακευτικά, ηλεκτρονικά είδη κλπ, ενώ η εισαγωγική δραστηριότητά της, έως το 2012, προέρχεται από αγορές για τις οποίες δεν υφίστανται διαθέσιμα στοιχεία, με κύρια αντικείμενα διακίνησης τους ορυκτούς πόρους και τα ενεργειακά αγαθά. Τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται αύξηση των εισαγωγών προϊόντων από τις ΗΠΑ, όπως πολύτιμοι λίθοι, πυρηνική τεχνολογία και ηλεκτρονικά είδη.

Στην περίπτωση της Αιγύπτου, μπορούμε να παρατηρήσουμε τον ελλειμματικό χαρακτήρα του ισοζυγίου, με τις εισαγωγές να υπερβαίνουν κατά πολύ τις εξαγωγές προϊόντων. Κύρια προϊόντα εξαγωγών αποτελούν οι ορυκτοί πόροι και τα διυλισμένα προϊόντα, με κύριους παραλήπτες την Ιταλία και την Ισπανία, ενώ προς τις ΗΠΑ το ποσοστό εξαγωγών περιορίζεται στα είδη ένδυσης και τα υφαντουργικά. Οι εισαγωγές του εν λόγω κράτους συντίθενται από πυρηνική τεχνολογία και ηλεκτρονικά / ηλεκτρικά είδη, κυρίως από τις ΗΠΑ και την Κίνα.

3.5. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, από την ανωτέρω εξέταση του μακροοικονομικού και εμπορικού περιβάλλοντος, των υπό εξέταση κρατών, για την περίοδο 2006 – 2017 και των αντίστοιχων δεικτών της διεθνούς πολιτικής οικονομίας, αναδεικνύεται ο βαθμός ενσωμάτωσης των υπόψη κρατών στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον και το επίπεδο της περιφερειακής ολοκλήρωσής τους.

Οι Φραγκονικολόπουλος και Προέδρου, αναλύοντας τα στοιχεία της περιφερειακής ολοκλήρωσης, καταγράφουν: “Ως περιφερειακή ολοκλήρωση νοείται η διαδικασία θέσπισης δομών και κανόνων συνεργασίας ανάμεσα στα έθνη-κράτη μίας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιφέρειας που συνεπάγεται τη μετατόπιση του κέντρου εξουσίας από τις εθνικές κυβερνήσεις προς νέους θεσμούς ομαδοποιημένης ή συλλογικής κυριαρχίας (*pooled sovereignty*), σύμφωνα με την οποία τα κράτη-μέλη εκχωρούν μέρος της κυριαρχίας τους σε νέους θεσμούς. Ο μετριασμός της εθνικής κυριαρχίας αντισταθμίζεται με το δικαίωμα ψήφου και λόγου στους νέους θεσμούς που έχουν δημιουργηθεί και είναι επιφορτισμένοι με τη λήψη αποφάσεων και την εκτέλεση συγκεκριμένων πολιτικών στα πεδία εκείνα που έχει θεσμοθετηθεί η περιφερειακή συνεργασία (Hurrell, 2006; Farrell, 2005).

Ειδικά υπό το πρίσμα του ρεαλισμού, η προσχώρηση στους θεσμούς περιφερειακής ολοκλήρωσης αποτελεί ένα παράδοξο, δεδομένης της οπτικής των ρεαλιστών για το άναρχο παγκόσμιο σύστημα και τα πενιχρά περιθώρια συνεργασίας που αυτό επιτρέπει.

Το κομβικό σημείο, για την κατανόηση της περιφερειακής ολοκλήρωσης, είναι η διαφοροποίηση της αρχής της εθνικής κυριαρχίας. Οι εσωτερικές και εξωτερικές προκλήσεις δημιουργούν συχνά ζητήματα τα οποία οι κρατικές πολιτικές οντότητες δεν είναι σε θέση να διαχειριστούν επαρκώς, όπως είναι η επίτευξη της ειρήνης και η δημιουργία ενιαίων οικονομικών ζωνών/ αγορών με το διττό στόχο της ενίσχυσης της ειρήνης και της δημιουργίας μίας ισχυρής οικονομίας. Η περιφερειακή ολοκλήρωση προκαλεί, κατ’ ουσίαν, θεμελιακή αλλαγή των όρων του παιχνιδιού με την εθνική κυριαρχία να υποχωρεί, και τη γραφειοκρατία, τον τεχνοκρατισμό και μία υπερεθνική πρόσληψη της πραγματικότητας να κερδίζουν σημαντικό έδαφος (Mazower, 2012, pp.421-422). Διαφοροποιεί, παράλληλα, τις ταυτότητες των δρώντων, με τη δημιουργία μίας νέας, υπερεθνικής (για παράδειγμα, ευρωπαϊκής) ταυτότητας, αλλά και με την ενδυνάμωση της παραδοσιακής εθνικής-εθνικιστικής ταυτότητας (που μοιάζει, στο ίδιο παράδειγμα, να επιστρέφει δυναμικά μέσα από το ρεύμα του ευρωσκεπτικισμού).

Από τη στιγμή που τα ίδια τα έθνη κράτη, για λόγους επιβίωσης και αποτελεσματικότητας, προχωρούν στη δημιουργία περιφερειακών ενώσεων, είναι απαραίτητος ο κριτικός αναστοχασμός πάνω στις έννοιες τόσο της εθνικής κυριαρχίας όσο και της δημοκρατίας” (Φραγκονικολόπουλος & Προέδρου, 2015, σελ. 96).

Όπως έγινε εμφανές, τα μακροοικονομικά μεγέθη της Ελλάδας, αλλά και των υπολοίπων υπό εξέταση κρατών, επέδειξαν επιδείνωση, κατά τα πρώτα έτη της χρονικής περιόδου. Η παρουσίαση δημοσιονομικών ελλειμμάτων επήλθε από τις

απότομες διακυμάνσεις στις τιμές βασικών προϊόντων και της συναλλαγματικής ισοτιμίας, αλλά και από τις υπέρμετρες δημόσιες δαπάνες και τον περιορισμό της δραστηριοποίησης του δημόσιου τομέα. Η Ελλάδα, ως ανοιχτή οικονομία, επηρεάστηκε από τις δυσμενείς παγκόσμιες οικονομικές συνθήκες και επήλθε σε κρίση χρέους, όπου σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια εσωτερικών θεσμικών δομών, περιόρισαν την εισροή κεφαλαίων και την ομαλή ανάκαμψη της χώρας.

Υπό το εν λόγω πρίσμα, τα συμπεράσματα που εξήχθησαν διαμορφώνουν το οικονομικό περιβάλλον της περιοχής της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, εντός του οποίου καλείται η ανάπτυξη της αγοράς φυσικού αερίου της Ελλάδας. Οι πρόσφατες ανακαλύψεις ενεργειακών κοιτασμάτων, επιφέρουν ανακατατάξεις και η επιτυχής περιφερειακή ολοκλήρωση κρίνεται απαραίτητη από τα εμπλεκόμενα κράτη. Η ανάλυση των ως τώρα στοιχείων, αντανακλά τον χαμηλό βαθμό περιφερειακής οικονομικής και εμπορικής ολοκλήρωσης, γεγονός που συνεπάγεται την απουσία οργανωμένων δικτύων συνεργασίας, την τόνωση της κυριαρχίας εθνικών συμφερόντων και του διαρκούς ανταγωνισμού. Εν κατακλείδι, σε συνδυασμό με τα ανωτέρω, η εξέταση της περιφερειακής και ενεργειακής αρχιτεκτονικής, η οποία πραγματοποιείται στο επόμενο κεφάλαιο συνεπικουρεί στην παρουσίαση του υφιστάμενου ενεργειακού status quo της περιοχής της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, αλλά και της παρουσίασης του διαμορφωμένου δικτύου φυσικού αερίου της Ελλάδας, το οποίο καλείται να προσαρμοστεί στις αλλαγές που επιφέρουν οι πρόσφατες ανακαλύψεις ενεργειακών κοιτασμάτων στην περιοχή και να διαφοροποιηθεί προς κάλυψη των επιταγών ενεργειακής ασφάλειας της Ελλάδας, αλλά και της ισχυροποίησης της θέσεως αυτής, στα ενεργειακά τεκταινόμενα.

Κεφάλαιο 4: Περιφερειακή και Ενεργειακή Αρχιτεκτονική

4.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο παρατίθεται η εξέλιξη της περιφερειακής και ενεργειακής αρχιτεκτονικής, της περιοχής της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, εντός της χρονικής περιόδου μελέτης, κατά τη διάρκεια της οποίας έλαβαν χώρα οι σημαίνουσες ανακαλύψεις κοιτασμάτων φυσικού αερίου.

Υπό την εν λόγω εξέταση, δύναται να παρουσιαστεί η διαμόρφωση της αγοράς φυσικού αερίου στη Ελλάδα, δια μέσω της αλληλεπίδρασης των συμφερόντων των υπό εξέταση κρατών και της αναγκαιότητας της περιφερειακής ολοκλήρωσης αυτών.

Στην πρώτη ενότητα, παρουσιάζεται διεξοδικά η ροή των ενεργειακών εξελίξεων στα κράτη της Κύπρου, του Ισραήλ και της Αιγύπτου, αλλά και η διαμόρφωση του εμπορικού περιβάλλοντος των κοιτασμάτων, που αναλήφθηκαν, κατά την χρονική περίοδο εξέτασης. Τέλος, παρουσιάζονται στοιχεία του ενεργειακού μίγματος των συγκεκριμένων κρατών, το επίπεδο παραγωγής και εισαγωγών ενεργειακών πόρων αυτών, με σκοπό την πληρέστερη απεικόνιση των επιδράσεων στην ενεργειακή αρχιτεκτονική της περιοχής και τη διαμόρφωση της αγοράς φυσικού αερίου στην Ελλάδα.

Εν συνεχεία, στη δεύτερη ενότητα του κεφαλαίου, παρατίθεται συνοπτικά το υφιστάμενο δίκτυο ενεργειακών υποδομών της Ελλάδας, όπως αγωγοί και τερματικοί σταθμοί Υ.Φ.Α. καθώς και η πορεία των ενεργειακών σχέσεων της με τις υπόλοιπα εμπλεκόμενες. Παρουσιάζεται το διαμορφωμένο εσωτερικό δίκτυο της Ελλάδας, ενώ αναφέρονται οι παραδοσιακοί προμηθευτές φυσικού αερίου της χώρας, με σκοπό την διαμόρφωση ολοκληρωμένης απεικόνισης των αλληλεπιδράσεων και ενεργειακών εξαρτήσεων της Ελλάδας.

Στην τρίτη ενότητα, απεικονίζεται το σύνολο των εμπορικών συμφωνιών που έχουν συναφθεί μέχρι στιγμής, των προτεινόμενων σχεδιασμών και μεθόδων εξαγωγών στους οποίους επιδίδονται τα υπό εξέταση κράτη, προς αύξηση της δυναμικής τους στην περιφερειακή ενεργειακή αρχιτεκτονική. Ακόμα, καταγράφεται η αποτίμηση πολιτικών εξελίξεων, όπως η οριοθέτηση ΑΟΖ, μεταξύ ορισμένων κρατών, αλλά τονίζονται επίσης οι ευκαιρίες παρείσφρησης του φυσικού αερίου της περιοχής, υπό μορφή Υ.Φ.Α και η ενδεχόμενη επιρροή που δύναται να επιφέρει στην τιμολόγηση.

Ολοκληρώνοντας, επιχειρείται η αποτίμηση των ανωτέρω και η καταγραφή της ενδεχόμενης επίδρασης αυτών στην υφιστάμενη αγορά φυσικού αερίου της

4.2.Οι ενεργειακές ανακαλύψεις στην ΝΑ Μεσόγειο

Κατά τη τελευταία δεκαετία, χρονική περίοδος, η οποία συμπίπτει με εκείνη της περιόδου εξέτασης, ανακαλύφθηκαν σημαντικά αποθέματα φυσικού αερίου στην περιοχή του Ισραήλ (Ταμάρ και Λεβιάθαν), της Κύπρου (Αφροδίτη), αλλά και της Αιγύπτου (Ζόρ), με το τελευταίο να αποτελεί το μεγαλύτερο υπεράκτιο κοιτάσμα, όπως αυτά παρουσιάζονται στην Εικόνα 1, κατωτέρω. Τα εν λόγω αποτέλεσαν αξιοσημείωτες εξελίξεις στην ενεργειακή αρχιτεκτονική της περιοχής και προσέλκυσαν το ενδιαφέρον εξεχουσών διεθνών πετρελαϊκών εταιρειών, όπως η Noble Energy, Delek, Eni, Exxon Mobil, Shell, BP κλπ. Ως εκ τούτου, η περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης επήλθε στο κέντρο ενδιαφέροντος των διεθνών ενεργειακών αγορών.

Εικόνα 1: Ενεργειακά Κοιτάσματα Νοτιοανατολικής Ευρώπης – Λεκάνη Λεβαντίνης

(Πηγή: Energyegypt.net, 2018)

Η αντίδραση των χωρών, στην εξερεύνηση και εκμετάλλευση, παρουσίασε ετερογενή στοιχεία, καθώς εκτός από το Ισραήλ, όπου επέτυχε το στάδιο παραγωγής του κοιτάσματος Ταμάρ, οι υπόλοιπες χώρες, Κύπρος και Αίγυπτος, ήλθαν αντιμέτωπες με πολιτικές και εμπορικές προκλήσεις.

Ο ρόλος της Ελλάδας, στη διαμόρφωση της ενεργειακής αρχιτεκτονικής της περιοχής αρκείται στην απορρόφηση και διαμετακόμιση των ενεργειακών αγορών, ενώ όπως δήλωσε ο αντιπρόεδρος της Εταιρείας Exxon Mobil, κος Tristan Asprey, το 2019, “*βλέπουμε τη Νοτιοανατολική Ευρώπη ως μια νέα βασική πηγή ενέργειας για την Ευρώπη, στην οποία η ενδογενής παραγωγή θα βαίνει μειούμενη τα επόμενα χρόνια, ενώ οι χώρες ενδιαφέροντος για την εταιρεία του είναι η Κύπρος, η Αίγυπτος, η Ρουμανία και η Ελλάδα*” (Η Καθημερινή, 05.03.2019).

4.3. Ενεργειακές Εξελίξεις

❖ Κύπρος

Σε σχετικό άρθρο της εφημερίδας Τα Νέα, η πορεία των ενεργειακών εξελίξεων της Κύπρου παρουσιάζεται ως εξής: “*Η ανάπτυξη και αξιοποίηση των υπεράκτιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου της Κύπρου αντιμετωπίζει σειρά προκλήσεων, οι οποίες συνδέονται με την μη εγχώρια ζήτηση, την περιορισμένη ποσότητα των μέχρι τώρα επιβεβαιωμένων αποθεμάτων καθώς και γεωπολιτικές αγκυλώσεις κυρίως με την Τουρκία.*”

Η Κυπριακή Δημοκρατία έχει υλοποιήσει τρεις γύρους αδειοδοτήσεων (2007, 2012 και 2016), με την πλειοψηφία των τεμαχίων εντός της ΑΟΖ της, όπως εμφανίζονται στην Εικόνα 2, να έχουν παραχωρηθεί σε διεθνείς πετρε λαϊκές εταιρίες, όπως παρατίθενται στην Εικόνα 3 και στον Πίνακα 1, κατωτέρω. Η σημαντικότερη εξέλιξη, κατά τη διάρκεια της χρονικής περιόδου μελέτης, αποτελεί η ανακάλυψη του κοιτάσματος Αφροδίτη το έτος 2011, στο τεμάχιο 12, έπειτα από γεωτρήσεις της κοινοπραξίας Noble Energy, BG Cyprus Limited και Delek. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της περιόδου 2013-2014, ο συνδυασμός των γεγονότων της υποβάθμισης των εκτιμώμενων ποσοτήτων φυσικού αερίου στο εν λόγω κοιτάσμα, των ανεπιτυχών γεωτρήσεων στο τεμάχιο 9 από τη κοινοπραξία Eni/ Kogas και της επιφυλακτικότητας συνέχισης εξερευνήσεων από την Total ενίσχυσαν το κλίμα αβεβαιότητας, δυσχεραίνοντας τις προοπτικές εμπορικής εκμετάλλευσης των υπόψη κοιτασμάτων” (Τα Νέα, 01.03.2019).

Εικόνα 2: Διαχωρισμός Περιοχών Εξορύξεων εντός της ΑΟΖ της Κύπρου

(Πηγή: ΑΠΕ ΜΠΕ, 2014)

Εικόνα 3: Αδειοδοτήσεις Εξορύξεων εντός της ΑΟΖ της Κύπρου

(Πηγή: Republic of Cyprus, 2019)

Πίνακας 2: Άδειες Έρευνας Υδρογονανθράκων

Τεμάχιο 2 (2013)	Τεμάχιο 3 (2013)	Τεμάχιο 9 (2013)	Τεμάχιο 11 (2013)	Τεμάχιο 12 (2008)
ENI Cyprus Limited (60%) «Διαχειριστής»	ENI Cyprus Limited (50%) «Διαχειριστής»	ENI Cyprus Limited (60%) - «Διαχειριστής»	TOTAL E&P Cyprus BV (50%) - «Διαχειριστής»	Noble Energy International Ltd (35%) - «Διαχειριστής»
KOGAS Cyprus Limited (20%)	KOGAS Cyprus Limited (20%)	KOGAS Cyprus Limited (20%)	ENI Cyprus Limited (50%)	BG Cyprus Limited (35%)
TOTAL E&P Cyprus BV (20%)	TOTAL E&P Cyprus BV (30%)	TOTAL E&P Cyprus BV (20%)		Delek Drilling Limited Partnership (30%)

(Πηγή: Republic of Cyprus, 2019)

Σύμφωνα με το Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου και Βιομηχανίας της Κύπρου – Υπηρεσία Υδρογονανθράκων: «τον Ιούνιο του 2015 ο αδειούχος του τεμαχίου 12 ανακοίνωσε ότι η ανάπτυξη του κοιτάσματος «Αφροδίτη», η αξιολόγηση του οποίου καταδεικνύει ποσότητες φυσικού αερίου 4,5 τρισεκατομμυρίων κυβικών ποδών, είναι οικονομικά βιώσιμη και ακολούθως υπέβαλλε Σχέδιο Ανάπτυξης και Παραγωγής.

Λαμβάνοντας υπόψη το παρόν οικονομικό και εμπορικό περιβάλλον στην αγορά του φυσικού αερίου, ο αδειούχος του τεμαχίου 12, σε συνεργασία με το Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου και Βιομηχανίας της Κύπρου (ΥΕΕΒ), κατέληξε ότι η πιο οικονομικά βιώσιμη επιλογή αξιοποίησης του κοιτάσματος «Αφροδίτη» είναι η σύνδεσή του με τις περιφερειακές αγορές της Κύπρου και της Αιγύπτου μέσω υποθαλάσσιων αγωγών.

Οι συζητήσεις μεταξύ του αδειούχου του τεμαχίου 12 και του ΥΕΕΒ αναφορικά με τη συμφωνία επί του Σχεδίου Ανάπτυξης και Παραγωγής βρίσκονται σε εξέλιξη, ενώ οι επαφές με δυνητικούς αγοραστές φυσικού αερίου σε Κύπρο και Αίγυπτο συνεχίζονται με σκοπό τη σύναψη μακροχρόνιων συμβολαίων πωλήσεων. Επιπλέον, εντός του 2015 ολοκληρώθηκε από τις εταιρείες EGAS και EYK (Εταιρεία Υδρογονανθράκων Κύπρου) η τεχνοοικονομική μελέτη σύνδεσης αγωγού φυσικού αερίου από το κοιτάσμα «Αφροδίτη» στην Αίγυπτο.

Το Οικόπεδο 12 είναι το θαλάσσιο οικόπεδο της ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας στο οποίο βρέθηκε το κοιτάσμα «Αφροδίτη». Βρίσκεται στα ανοικτά της νότιας ακτής της Κύπρου και στη θαλάσσια Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) της χώρας, 34 χιλιόμετρα δυτικά του κοιτάσματος φυσικού αερίου Λεβιάθαν (του μεγαλύτερου κοιτάσματος φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκε την τελευταία δεκαετία) του Ισραήλ. Το κοιτάσμα Αφροδίτη έχει επιβεβαιωμένα 4,5 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (trillion cubic feet). Ωστόσο το μεγάλο βάθος, το δύσκολο είδος πετρώματος και η μεγάλη απόσταση από την Κύπρο καθιστούν το κόστος εξόρυξης απαγορευτικό” (News Πολίτης, 2017)

Εντός σχετικών δημοσιεύσεων από τους Kennedy και Ament, αναφέρεται πως: “Η αμερικανική εταιρεία Noble Ενεργειακή έλαβε την παραχώρηση για την διερεύνηση στο Οικόπεδο 12 τον Οκτώβριο του 2008” (Kennedy Charles, 2011). “Τον Αύγουστο του 2011, η Noble σύναψε συμφωνία κατανομής της παραγωγής με την Κυπριακή κυβέρνηση σχετικά με την εμπορική ανάπτυξη του οικοπέδου” (Ament Carol, 2011). Η Noble τελικά ξεκίνησε τις γεωτρήσεις στο Οικόπεδο 12 τη Δευτέρα 19 Σεπτεμβρίου 2011.

Ακόμα σε δημοσίευμα της New Europe καταγράφεται πως: “Η Κύπρος οριοθέτησε τα θαλάσσια σύνορά της με την Αίγυπτο το 2003, με το Λίβανο το 2007 και με το Ισραήλ το 2010, ενώ η Τουρκία, η οποία δεν αναγνωρίζει τις συμφωνίες της Κύπρου με τους γείτονές της, έχει απειλήσει να κινητοποιήσει ναυτικές δυνάμεις, στην περίπτωση που ξεκινήσει γεωτρήσεις στο Οικόπεδο 12” (New Europe, 2011)

“Επίσης, η Κυπριακή δημοκρατία πούλησε τα δικαιώματα εξόρυξης στην Αίγυπτο στις 31 Αυγούστου 2016, μετά από διακρατική συμφωνία, μεταξύ των μερών”

(ΑΠΕ – ΜΠΕ, 2016). Ως εκ τούτου, οι παραγωγοί στο πεδίο της Αφροδίτης, δύνανται να χρησιμοποιήσουν τις υποδομές της Αιγύπτου, προς εξαγωγές.

Καθίσταται, λοιπόν, σαφές πως οι προοπτικές αξιοποίησης των υφιστάμενων ενεργειακών πόρων, αλλά όσων επέλθουν μετά από μελλοντικές γεωτρήσεις, εξαρτώνται από την εξομάλυνση των πολιτικών παραγόντων και την εξεύρεση αγορών εξαγωγής και συνεργασιών. Μέχρι στιγμής, η εμπορική εκμετάλλευση του εν λόγω κοιτάσματος κρίνεται ασαφής.

❖ Ισραήλ

Σε εκτεταμένη, δημοσιευμένη ανάλυση από την κα Φάλταιτς, περί των ενεργειακών εξελίξεων, στο κράτος του Ισραήλ, αναφέρεται: *“Η ανακάλυψη και η εκμετάλλευση των υπεράκτιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου, στην περίπτωση του Ισραήλ, παρουσιάζει έντονη ανομοιογένεια, καθώς ενώ έχει επιτευχθεί η εγχώρια τροφοδότηση, τα υπόλοιπα στάδια εμπορευματοποίησης, βρίσκονται σε αδράνεια.*

Εν προκειμένω, το 2009, κοινοπραξία, της οποίας ηγούταν η εταιρεία Noble Energy, ανακάλυψε το κοιτάσμα Ταμάρ, ανοικτά των ακτών του Ισραήλ, με αποδεδειγμένο και πιθανό απόθεμα περίπου 320δισ. κυβικών μέτρων. Επίσης, ένα χρόνο αργότερα (2010), η ίδια κοινοπραξία ανακάλυψε το κοιτάσμα Λεβιάθαν, με αποδεδειγμένο και πιθανό απόθεμα περίπου 600δισ. κυβικών μέτρων. Οι εν λόγω αποθεματικές ποσότητες έδιναν διαβεβαιώσεις πως το Ισραήλ θα διαθέτει τη δυνατότητα κάλυψης της εσωτερικής αγοράς φυσικού αερίου, τη μεγιστοποίηση του φυσικού αερίου στο ενεργειακό μίγμα της χώρας και την παραγωγή ενέργειας, αλλά και τη δυνατότητα εξαγωγικών δραστηριοτήτων.

Η κυβέρνηση του Ισραήλ ψήφισε νομοθεσία το 2013 που προέβλεπε το μεγαλύτερο μέρος των αποθεμάτων φυσικού αερίου της χώρας, το 60%, να κατευθυνθεί στην εγχώρια κατανάλωση. Αξιωματούχοι δήλωσαν πως η συμφωνία θα διασφάλιζε την αυτάρκεια του Ισραήλ σε φυσικό αέριο μέχρι τη δεκαετία του 2040, ενώ ο μεγάλος όγκος του αερίου στα κοιτάσματα έδινε στο Ισραήλ και μια ευκαιρία: ενισχύοντας τις προσπάθειες να εξάγει το άλλο 40% των αποθεμάτων της, καθώς η χώρα ήλπιζε να δημιουργήσει στενότερες σχέσεις με την Ευρώπη, την Ιορδανία, την Τουρκία και την Αίγυπτο, μέσω συμφωνιών διαμοιρασμού.

Παρόλα αυτά, ο σχεδιασμός εξαγωγών επιβραδύνθηκε το χρονικό διάστημα 2012-2016, κυρίως λόγω της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας της κυβέρνησης (2013), της κυβέρνησης Νετανιάχου, ο οποίος επικαλούμενος αντιρρήσεις, λόγω εθνικής ασφάλειας, ήρθε σε ρήξη με την εταιρεία Noble Energy” (Φαλτάιτς, 2018).

Τελικά, όπως περιλαμβάνεται σε σχετικό δημοσίευμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: “ύστερα από μακροχρόνια διαδικασία διευθετήσεων μεταξύ της κυβέρνησης του Ισραήλ και των ενεργειακών εταιριών, οι τελευταίες έλαβαν τις τελικές επενδυτικές αποφάσεις το 2017, με το χρονικό ορίζοντα παραγωγής για το κοίτασμα του Λεβιάθαν να εκτιμάται γύρω στο 2019-2020” (European Parliament, 2017, σελ 23).

Όπως γίνεται ορατό, η αδυναμία του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και η παρεμβατική πολιτική λειτούργησαν ως τροχοπέδη στην ανάπτυξη και αξιοποίηση του ενεργειακού πλούτου του Ισραήλ. Το αβέβαιο ρυθμιστικό περιβάλλον, οι χαμηλές τιμές πετρελαίου και η απουσία εγχώριων υποδομών, καλλιέργησαν την αβεβαιότητα στην εκμετάλλευση του Λεβιάθαν.

❖ Αίγυπτος

Η Αίγυπτος αποτελούσε παραδοσιακά παραγωγό και εξαγωγέα φυσικού αερίου, είτε μέσω Υ.Φ.Α., είτε μέσω αγωγών. Ωστόσο, από το 2010 και έπειτα βρέθηκε αντιμέτωπη με τη συρρίκνωση των αποθεμάτων της, ενώ από το 2015 χαρακτηρίζεται ως εισαγωγέας φυσικού αερίου.

Το ανωτέρω επήλθε ως αποτέλεσμα υπέρογκων κρατικών επιδοτήσεων κατανάλωσης καυσίμων, επικράτησης χαμηλών τιμών ενέργειας και υψηλής διάθεσης φυσικού αερίου στην εγχώρια αγορά. Ακόμα, η πολιτική και η οικονομική αστάθεια στην οποία επήλθε η χώρα από το 2011 και έπειτα, απώλεσαν την εισροή ξένων επενδυτικών κεφαλαίων, προς τον ενεργειακό τομέα, αλλά και εκείνο των εξορύξεων.

Ωστόσο, το 2015, κοινοπραξία, της οποίας ηγείται η εταιρεία ENI, ανακαλύπτει το κοίτασμα Zor, το οποίο εκτιμάται στα 850δισ κυβικά μέτρα και θεωρείται το μεγαλύτερο αυτή τη στιγμή στη Μεσόγειο. Η εκμετάλλευση των εν λόγω αποθεμάτων προσέλκυσε σημαίνουσες εταιρείες δραστηριοποίησης στον ενεργειακό χώρο, όπως είναι η BP και η Rosneft, ενώ αναμένεται να παράγει 30 δισ. κυβικά μέτρα ετησίως. Η κάλυψη της εσωτερικής ενεργειακής ζήτησης δύναται να καλύπτεται στο βραχυπρόθεσμο μέλλον, γεγονός που συνεπάγεται την απώλεια της αναγκαιότητας εισαγωγών φυσικού αερίου.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί πως η Αίγυπτος διαθέτει τερματικούς σταθμούς υγροποίησης φυσικού αερίου, με αποτέλεσμα να διαθέτει την άμεση δυναμική εμπλοκής σε εξαγωγικές δραστηριότητες.

❖ Ελλάδα

Στην ενότητα αυτή, επιχειρούμε την παρουσίαση των πρόσφατων δεικτών αναφορικά με την κατάσταση του ενεργειακού τομέα της Ελλάδας και των, υπό εξέταση, γειτονικών κρατών στην ΝΑ Μεσόγειο, με σκοπό να αποσαφηνιστούν τα υφιστάμενα δεδομένα ενεργειακής ασφάλειας της Ελλάδας και να αποκρυσταλλωθεί η μελλοντική μετάλλαξή του, που παρατίθεται έπειτα, προς σύμπνοια στις διεθνείς ενεργειακές εξελίξεις, υπό το πρίσμα του οικονομικού εθνικισμού.

Στους πίνακες που ακολουθούν, παρουσιάζονται στοιχεία αναφορικά με το ενεργειακό μίγμα, την εξάρτηση εισαγωγών των υπό εξέταση κρατών, όπως και η ενεργειακή παραγωγή, αλλά και η προσπάθεια ένταξης του φυσικού αερίου στις αγορές, μετά από τις πρόσφατες ανακαλύψεις ενεργειακών κοιτασμάτων, εντός του μεταβαλλόμενου περιφερειακού status quo.

Ακόμα, παρουσιάζονται τα δεδομένα που συνθέτουν το ενεργειακό μίγμα της Ελλάδας για το διάστημα 2010 έως το 2016, προς απεικόνιση της διαμόρφωσής του, κατά την περίοδο των ετών.

Πίνακας 3: Παραγωγή Πρωτογενούς και Συνολικής Ενέργειας για το 2015

Παραγωγή Πρωτογενούς Ενέργειας από Ορυκτά Καύσιμα (ktoe)					
Χώρα	Συνολική παραγωγή Ορυκτών Καυσίμων	Συνολική παραγωγή Αργού Πετρελαίου	Συνολική παραγωγή Φυσικού Αερίου	Συνολική παραγωγή Άνθρακα	Συνολική Παραγωγή Ενέργειας
<i>Αίγυπτος</i>	66392	35114	31278	0	69459
<i>Κύπρος</i>	0	0	0	0	121
<i>Ισραήλ</i>	6870	40	6753	77	7346
<i>Ελλάδα</i>	5737	57	5	5675	8466

(Πηγή: IEA Energy Statistics 2019)

Πίνακας 4: Εισαγωγές και Εξαγωγές Ενέργειας για το Έτος 2015

Εισαγωγές Ενέργειας (ktoe)						
Χώρα	Αργό Πετρέλαιο	Πετρελαιοειδή	Φυσικό Αέριο	Άνθρακας	Ηλεκτρισμός	Σύνολο
<i>Αίγυπτος</i>	3290	16533	5694	420	4	25942
<i>Κύπρος</i>	0	2423	0	4	0	2460
<i>Ισραήλ</i>	15062	1781	132	6583	0	23562
<i>Ελλάδα</i>	26665	4265	2673	159	953	34853
Εξαγωγές Ενέργειας (ktoe)						
Χώρα	Αργό Πετρέλαιο	Πετρελαιοειδή	Φυσικό Αέριο	Άνθρακας	Ηλεκτρισμός	Σύνολο
<i>Αίγυπτος</i>	12597	2307	210	66	100	15307
<i>Κύπρος</i>	0	24	0	0	0	24
<i>Ισραήλ</i>	0	6245	0	0	447	6692
<i>Ελλάδα</i>	85	16253	0	0	127	16473

(Πηγή: IEA Energy Statistics 2019)

Πίνακας 5: Παραγωγή Πρωτογενούς και Συνολικής Ενέργειας για το 2016

<i>Παραγωγή Πρωτογενούς Ενέργειας από Ορυκτά Καύσιμα (ktoe)</i>					<i>Συνολική Παραγωγή Ενέργειας</i>
<i>Χώρα</i>	<i>Συνολική παραγωγή Ορυκτών Καυσίμων</i>	<i>Συνολική παραγωγή Αργού Πετρελαίου</i>	<i>Συνολική παραγωγή Φυσικού Αερίου</i>	<i>Συνολική παραγωγή Άνθρακα</i>	
<i>Αίγυπτος</i>	69061	30417	38644	0	67620
<i>Κύπρος</i>	0	0	0	0	130
<i>Ισραήλ</i>	8539	115	8424	0	8270
<i>Ελλάδα</i>	3973	176	10	3973	6710

(Πηγή: IEA Energy Statistics 2019)

Πίνακας 6: Εισαγωγές και Εξαγωγές Ενέργειας για το Έτος 2016

<i>Εισαγωγές Ενέργειας (ktoe)</i>						
<i>Χώρα</i>	<i>Αργό Πετρέλαιο</i>	<i>Πετρελαιοειδή</i>	<i>Φυσικό Αέριο</i>	<i>Άνθρακας</i>	<i>Ηλεκτρισμός</i>	<i>Σύνολο</i>
<i>Αίγυπτος</i>	5998	15474	8675	388	6	30541
<i>Κύπρος</i>	0	2615	0	6	0	2621
<i>Ισραήλ</i>	10332	1903	326	5225	0	17786
<i>Ελλάδα</i>	23462	4403	3847	190	845	32747
<i>Εξαγωγές Ενέργειας (ktoe)</i>						
<i>Χώρα</i>	<i>Αργό Πετρέλαιο</i>	<i>Πετρελαιοειδή</i>	<i>Φυσικό Αέριο</i>	<i>Άνθρακας</i>	<i>Ηλεκτρισμός</i>	<i>Σύνολο</i>
<i>Αίγυπτος</i>	11392	1529	1251	43	29	14244
<i>Κύπρος</i>	0	16	0	0	0	16
<i>Ισραήλ</i>	0	5656	0	0	477	6133
<i>Ελλάδα</i>	156	18060	0	0	89	18305

(Πηγή: IEA Energy Statistics 2019)

Πίνακας 7: Παραγωγή Πρωτογενούς και Συνολικής Ενέργειας της Ελλάδας

<i>(Mtoe)</i>	2010	2013	2014	2015	2016
Total Production	9.43	9.31	8.80	8.47	6.83
Coal	7.32	6.73	6.38	5.68	3.96
Oil	0.11	0.06	0.06	0.06	0.15
Natural gas	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
Biofuels and waste	0.92	1.09	1.12	1.27	1.25
Hydro	0.64	0.55	0.39	0.52	0.48
Wind	0.23	0.36	0.32	0.40	0.44
Geothermal	0.02	0.01	0.01	0.01	0.01
Solar/other	0.20	0.50	0.52	0.53	0.54
Total Net Imports	17.91	13.38	14.28	15.77	15.99
Coal net Imports	0.40	0.23	0.19	0.16	0.19
Oil net Imports	13.63	9.63	10.75	11.99	11.44

Natural gas net imports	3.23	3.23	2.47	2.67	3.46
Electricity net imports	0.49	0.16	0.76	0.83	0.76
<i>Shares in TPES 9%)</i>					
Coal	28.5	29.9	28.9	24.2	19.0
Oil	50.2	44.2	46.4	48.4	50.0
Natural gas	11.7	13.9	10.7	11.5	15.2
Biofuels and waste	3.9	5.2	5.3	6.1	6.1
Hydro	2.3	2.3	1.7	2.3	2.1
Wind	0.8	1.5	1.4	1.7	1.9
Geothermal	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0
Solar/other	0.7	2.1	2.2	2.3	2.3
Electricity trade	1.8	0.7	3.3	3.6	3.3
Total Final Consumption	18.46	19.43	15.26	15.45	16.38

(Πηγή: IEA, 2017, σελ 131 – 133)

Από την παρατήρηση των παραπάνω στοιχείων, στους Πίνακες 2, 3, 4, 5 και 6, τα οποία εμπίπτουν στην χρονική περίοδο μελέτης, κατά το χρονικό ορίζοντα ανάλυσης (έτη 2007 - 2016) και σε συνάρτηση των δημοσιευμένων σε έκθεση του IENE, αναφορικά με αυτά, “*δύναται να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα τόσο για τη σύσταση του ενεργειακού μίγματος και εν γένει ενεργειακής κατάστασης της Ελλάδας και των υπό εξέταση κρατών όσο και για την πορεία επίδρασης των εξελίξεων ανακάλυψης κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή.*”

Γενικότερα, διαπιστώνεται πως η Αίγυπτος, παραμένει ο μεγαλύτερος παραγωγός ενέργειας, κυρίως πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Όσον αφορά την Κύπρο, φάνηκε πως καταλαμβάνει τις τελευταίες θέσεις σε όλες τις επιμέρους κατηγορίες κατάταξης, λόγω της μηδενικής παραγωγής πρωτογενών ενεργειακών πόρων καθώς και της μικρής και μη ανεπτυγμένης εγχώριας ενεργειακής αγοράς. Παράλληλα, το σύνολο των εισαγωγών και εξαγωγών συγκεντρώνονται σε πετρελαιοειδή προϊόντα, σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα.

Αναφορικά με την Ελλάδα, παρατηρείται η παρουσίαση αξιοσημείωτων επιπέδων παραγωγής πρωτογενούς ενέργειας, με το μεγαλύτερο αυτό ποσοστό, ωστόσο, να κυριαρχείται από τον άνθρακα, προς κάλυψη των αναγκών ηλεκτροπαραγωγής. Επιπλέον, διαφαίνεται υπερβολικά υψηλή εξάρτηση σε εισαγωγές ενέργειας, σχεδόν για το σύνολο των ενεργειακών πόρων και αγαθών” (IENE, 2019,

σελ.129). Επίσης, η Ελλάδα εμφανίζει δραστηριοποίηση στις εξαγωγές πετρελαιοειδών προϊόντων.

Εστιάζοντας στον τομέα του φυσικού αερίου, μπορούμε να αναφέρουμε πως το φυσικό αέριο διαδραματίζει σημαίνων ρόλο, στο ενεργειακό μίγμα της Ελλάδας, ενώ η κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της, η οποία διαφαίνεται αυξανόμενη, καλύπτεται από τις εισαγωγές. Η ενεργειακή εξάρτησή της παρουσιάζεται από παραδοσιακούς προμηθευτές της, όπως είναι η Ρωσία, η Αλγερία και η Τουρκία.

Στο επόμενο κεφάλαιο, παρατίθεται η παρουσίαση του ήδη υφιστάμενου δικτύου φυσικού αερίου της Ελλάδας, έτσι ώστε σε συνδυασμό με την επόμενη έκθεση των ενεργειακών σχέσεων της τελευταίας, να δύναται η εξαγωγή συμπερασμάτων προς την μελλοντική αναπροσαρμογή και διαμόρφωσή του.

4.4. Υφιστάμενο δίκτυο υποδομών και ενεργειακές σχέσεις

Στο παρόν κεφάλαιο, παρουσιάζεται το δίκτυο υποδομών της Ελλάδας και η διαμόρφωση των ενεργειακών σχέσεων ανάμεσα στα υπό εξέταση κράτη, εστιάζοντας στον τομέα του φυσικού αερίου, με σκοπό την ολική διαμόρφωση άποψης του περιβάλλοντος, που έχει δημιουργηθεί στην υπό εξέταση περιοχή, το οποίο αποτελεί κύριο στοιχείο αναφοράς στην παρουσίαση των ενεργειακών σχεδιασμών, ως απόρροια των ανακαλύψεων στην λεκάνη της Λεβαντίνης.

Επίσης, παρατίθενται πρωτοβουλίες περιφερειακής ενεργειακής ολοκλήρωσης, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην επίδραση αυτών, στην ενδεχόμενη διαμόρφωση της αγοράς φυσικού αερίου στην Ελλάδα.

Τα ανωτέρω θα αποτελέσουν βασικές συνιστώσες στη διαμόρφωση καθοριστικών συμπερασμάτων, στο επιχείρημα της Ελλάδας προς ενίσχυση της δυναμικής στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, τη διαμόρφωση της εσωτερικής αγοράς φυσικού αερίου της, αλλά και της εξασφάλισης της ενεργειακής ασφάλειας της ίδιας και της Ε.Ε.

❖ Δίκτυο Ενεργειακών Υποδομών Φυσικού Αερίου Ελλάδας

Το Εθνικό Σύστημα Φυσικού Αερίου της Ελλάδας, όπως βρίσκεται διαμορφωμένο, παρουσιάζεται στον παρακάτω Πίνακα 7:

Πίνακας 8: Εθνικό Σύστημα Φυσικού Αερίου της Ελλάδας

Current entry-point capacities to the NNGS	Pipelines	LNG	Storage
Technical capacity/entry point Capacity (bcm)	3 entry points	LNG terminal on Revithoussa Island	only 1 gas storage facility, located at the LNG terminal on Revithoussa Island
Sidirokastro 3.8 Kipi 1.5 Agia Triada (LNG terminal of Revithoussa) 4.4 Total 9.7	2 along the north and north-eastern borders (Sidirokastro and Kipi), connecting Greece with the Bulgarian and Turkish gas networks. 1 in southern Greece (Agia Triada), linked to the LNG terminal.	The terminal has a capacity of 4.4 bcm per year, calculated on a load factor of 95%, and is also the only gas storage site in Greece, with a capacity of 130 000 cubic metres (m ³).	The island has two LNG tanks with a combined capacity of 130 000 m ³ , equivalent to 74 mcm of natural gas. This equates to 3.1 days of peak demand (23.59 mcm per day observed in 2017).
	The Greek-Turkish interconnector at Kipi brings gas mainly from the Middle East and the Caspian region into Greece. The interconnector with Bulgaria allows for gas flows from the Russian Federation via Romania, the Republic of Moldova, and Ukraine.		

Source: (IEA, 2017, p. 49-50).

Πηγή: (IEA, 2017, σελ. 49-50)

Η παρουσίαση του υφιστάμενου Δικτύου Φυσικού Αερίου της Ελλάδας κρίνεται απαραίτητη, ως προς την αποσαφήνιση της δυναμικής του και την ομαλή αποτύπωση της μελλοντικής προσαρμογής του, στις μεταβολές του ενεργειακού περιβάλλοντος της περιοχής της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, αλλά και στους ενεργειακούς στόχους της Ελλάδας και κατ' επέκταση της Ε.Ε.

Αποθήκευση Φυσικού Αερίου

Σύμφωνα με το IENE: “Σε αντίθεση με το πετρέλαιο, οι δυνατότητες αποθήκευσης φυσικού αερίου στην Ελλάδα είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Ο μοναδικός χώρος αποθήκευσης φυσικού αερίου στην χώρα μας ευρίσκεται στη νήσο Ρεβυθούσα, όπου και υπάρχει ο ομώνυμος τερματικός σταθμός υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG). Η συνδυασμένη χωρητικότητα αποθήκευσης των δύο δεξαμενών στην Ρεβυθούσα είναι 130.000 κυβικά μέτρα LNG, τα οποία ισοδυναμούν με 80 εκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου. Το πλήρες δυναμικό αυτής της

αποθήκευσης υπολογίζεται ότι είναι ισοδύναμο με επτά ημέρες μέσης ζήτησης φυσικού αερίου. Ταυτόχρονα υπάρχει και μία τρίτη υπό κατασκευή δεξαμενή χωρητικότητας 95.000 κυβικών μέτρων, η οποία θα αυξήσει την συνολική χωρητικότητα αποθήκευσης στα 225.000 κυβικά μέτρα. Επίσης, ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η άμεση αξιοποίηση της υπόγειας αποθήκης που βρίσκεται στην περιοχή της Νότιας Καβάλας στο Θρακικό πέλαγος, η οποία προήλθε από την εξάντληση του υποθαλάσσιου κοιτάσματος φυσικού αερίου στην περιοχή. Η προοπτική μετατροπής του σε υπόγεια αποθήκη εξετάστηκε για πρώτη φορά το 2011 τόσο από την Energean Oil & Gas, καθώς επίσης και από το ελληνικό Δημόσιο και τον ΔΕΣΦΑ. Η συγκεκριμένη υποδομή αποτελεί σημείο στρατηγικής σημασίας για την Ελλάδα, καθώς βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από το Εθνικό Σύστημα Φυσικού Αερίου της χώρας” (IENE, 2018, σελ. 30).

Αγωγοί Φυσικού Αερίου

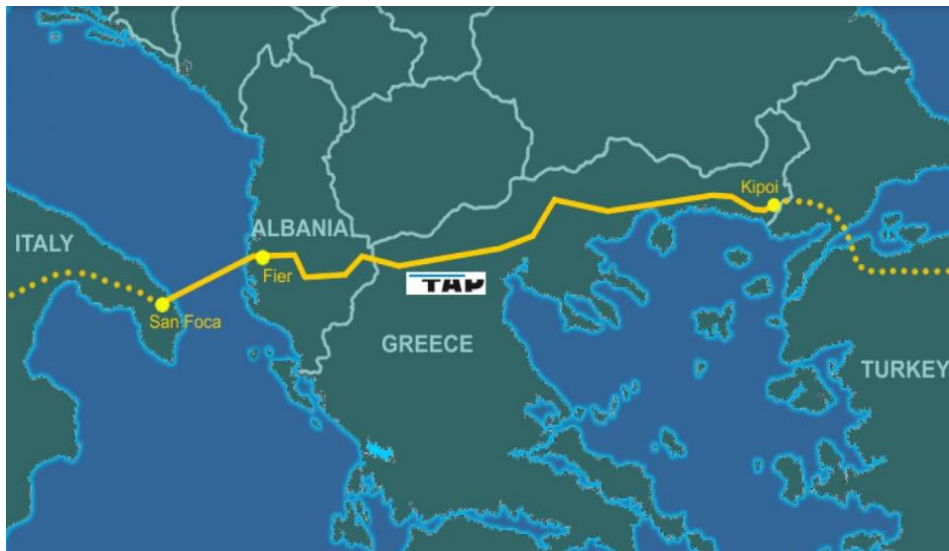
Σύμφωνα με τα δεδομένα της ΔΕΠΑ, αναφορικά με το υφιστάμενο δίκτυο ενεργειακών δομών φυσικού αερίου της Ελλάδας: “Η πρώτη και βασική μέριμνα της στρατηγικής ασφάλειας της Ενεργειακής Ένωσης είναι η διαφοροποίηση του ενεργειακού εφοδιασμού. Το μέτρο αυτό αποσκοπεί στην κατασκευή νέων αγωγών φυσικού αερίου ή στην οριστικοποίηση εκείνων που έχουν ήδη προγραμματιστεί, με σκοπό τη σύνδεση των χωρών της Κεντρικής Ασίας (π.χ. Αζερμπαϊτζάν) με την Ευρώπη για την εξαγωγή φυσικού αερίου, αλλά και για την αντιμετώπιση της υψηλής έκθεσης των ευρωπαϊκών αγορών ενέργειας στο ρωσικό φυσικό αέριο.

Η Ελλάδα συμμετέχει ενεργά στη δημιουργία του Νότιου Διαδρόμου Φυσικού Αερίου λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Ειδικότερα, η Ελλάδα συμμετέχει στην κατασκευή του **Διαδριατικού Αγωγού (TAP)**, ο οποίος θα μεταφέρει φυσικό αέριο από την Κασπία Θάλασσα προς την Κεντρική Ευρώπη μέσω της Ελλάδας, της Αλβανίας και της Ιταλίας. Ο TAP, όπως εμφανίζεται στην Εικόνα 4, του παρόντος, θα διασυνδεθεί με τον αγωγό φυσικού αερίου Ανατολίας (TANAP) στα ελληνοτουρκικά σύνορα και θα διέρχεται από τη Βόρεια Ελλάδα, την Αλβανία και την Αδριατική Θάλασσα, προτού καταλήξει στις ακτές της Νότιας Ιταλίας, όπου θα συνδεθεί στο ιταλικό δίκτυο φυσικού αερίου. Το έργο βρίσκεται στη φάση κατασκευής από το 2016, ενώ με την ολοκλήρωσή του (προβλέπεται το 2020), θα παρέχει την πιο άμεση, λογική και οικονομικά αποδοτική οδό μεταφοράς φυσικού αερίου που θα ανοίξει τον ζωτικής σημασίας Νότιο Διάδρομο Φυσικού Αερίου, θα έχει μήκος 4.000 χλμ. και θα εκτείνεται από την Κασπία Θάλασσα μέχρι την Ευρώπη.

Ο αγωγός θα διαθέτει ακόμη δυνατότητα αντίστροφης ροής, θα μπορεί, δηλαδή, να διοχετεύει φυσικό αέριο από την Ιταλία προς τη Νοτιοανατολική Ευρώπη

σε περίπτωση διακοπής της ροής ή σε περίπτωση που απαιτείται μεγαλύτερη μεταφορική ικανότητα για τον εφοδιασμό της περιοχής, με πρόσθετες ποσότητες φυσικού αερίου” (ΔΕΠΑ, 2019)

Εικόνα 4: Αγωγός TAP

(Πηγή: TAP AG, 2015)

Ακόμα, βάσει δημοσιευμένων στοιχείων από το ΔΕΣΦΑ, περί του δικτύου: “Το δεύτερο έργο κοινού ενδιαφέροντος για δημιουργία αγωγών, στο οποίο συμμετέχει η Ελλάδα, είναι η κατασκευή του **Διασυνδετήριου Αγωγού φυσικού αερίου Ελλάδας Βουλγαρίας (IGB)**, όπως παρατίθεται την Εικόνα 5, παρακάτω, ο οποίος θα λειτουργήσει ως μία ακόμα ενεργειακή γέφυρα μεταφοράς φυσικού αερίου για τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (προβλέπεται να ολοκληρωθεί το 2020).

Με σημείο εκκίνησης την Κομοτηνή, ο αγωγός θα καταλήγει στη Stara Zagora αντίστοιχα, συνδέοντας τα δίκτυα φυσικού αερίου Ελλάδας και Βουλγαρίας, ενώ θα υπάρχει η δυνατότητα αντίστροφης ροής (*reverse flow*). Τη μελέτη, την κατασκευή και τη λειτουργία του έργου έχει αναλάβει η εταιρεία ICGB AD, που έχει την έδρα της στη Βουλγαρία και ιδρύθηκε στις 5 Ιανουαρίου 2011. Οι μέτοχοι της ICGB AD είναι η Βουλγαρική κρατική εταιρεία *Bulgarian Energy Holding* (50%) και η ελληνική εταιρεία *IGI Poseidon* (50%), στην οποία συμμετέχουν ισομερώς η ΔΕΠΑ και η

Εικόνα 5: Αγωγός IGB

(Πηγή: icgb.eu)

“Ο Διασυνδεδημένος Αγωγός Ελλάδας-ΠΓΔΜ είναι ένας σχεδιαζόμενος αγωγός φυσικού αερίου, όπως εμφανίζεται στην Εικόνα 6, ο οποίος στοχεύει στη διασύνδεση των συστημάτων μεταφοράς φυσικού αερίου της Ελλάδας και της ΠΓΔΜ. Σύμφωνα με το δεκαετές αναπτυξιακό πλάνο του ΔΕΣΦΑ, το έργο θα ενισχύσει τη διαφοροποίηση των πηγών εφοδιασμού με φυσικό αέριο της ΠΓΔΜ, καθώς η χώρα εξαρτάται αποκλειστικά από τον Διαβαλκανικό Αγωγό (Trans Balkan Pipeline)” (ΔΕΣΦΑ, 2019).

Εικόνα 6: Αγωγός Ελλάδας-ΠΓΔΜ

Source: Entso-G map and ECA recommendations

(Πηγή: ΔΕΣΦΑ, 2019)

Ένα ακόμα έργο είναι ο **Διασυνδετήριος Αγωγός Τουρκίας-Ελλάδας-Ιταλίας (ITGI) – Poseidon**, ο οποίος παρουσιάζεται στην Εικόνα 7, κατωτέρω και για την υλοποίηση του οποίου έχουν πραγματοποιηθεί διαδοχικές ενέργειες. Σύμφωνα με δημοσιευμένα δεδομένα της ΔΕΠΑ: “Στις 24 Φεβρουαρίου 2016, υπεγράφη Μνημόνιο Συναντίληψης για την κατασκευή ενός αγωγού φυσικού αερίου μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, που θα επιτρέψει την υιοθέτηση μιας νότιας οδού για την παροχή ρωσικού φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Προς υλοποίηση της Συμφωνίας Συνεργασίας που υπογράφηκε από την ΔΕΠΑ, την Edison και την Gazprom στις 2 Ιουνίου 2017, η κοινοπραξία ξεκίνησε την ταχεία υλοποίηση όλων των απαραίτητων τεχνικών, περιβαλλοντικών, χρηματοοικονομικών και ρυθμιστικών προβλέψεων της αναθεωρημένης διάταξης του αγωγού, οι οποίες απαιτούνται για να φέρουν το έργο στο επίπεδο δυνατότητας λήψης της Τελικής Επενδυτικής Απόφασης (FID) εντός της επόμενης διετίας.” (ΔΕΠΑ, 2019)

“Παράλληλα, σημειώνεται ότι τον Αύγουστο του 2017, η εταιρεία IGI Poseidon ανέθεσε σε εταιρείες εγνωσμένου κύρους τις συμβάσεις για την υλοποίηση των δραστηριοτήτων σχετιζόμενες με τις Μελέτες Εφαρμογής (FEED) και Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης (για το ήδη μελετημένο και αδειοδοτημένο υποθαλάσσιο τμήμα ανατέθηκε η σχετική επικαιροποίηση)” (IENE 2018, σελ 34).

Επίσης, το 2017 επικυρώνεται επίσημα από την πλευρά της Τουρκίας, η διακυβερνητική συμφωνία με την Ελλάδα, φέρνοντας στο προσκήνιο μία ξεχασμένη οδευση φυσικού αερίου, προς την Ευρώπη, εκτός από εκείνη του Turkish Stream.

Εικόνα 7: Αγωγός Τουρκίας-Ελλάδας-Ιταλίας (ITGI) – Poseidon

(Πηγή: ΔΕΠΑ, 2019)

Όπως γίνεται ορατό, το ήδη κατασκευασμένο δίκτυο υποδομών, όπως αυτό παρατίθεται στην Εικόνα 8, κατά την περίοδο μελέτης, περιοριζόταν ως κάτωθι, ενώ τα όποια έργα παρουσιάστηκαν προς δημιουργία, εμφανίστηκαν προς ολοκλήρωση της ενεργειακής ασφάλειας και επάρκειας του ελληνικού, αλλά και του ευρωπαϊκού συστήματος.

Εικόνα 8: Δίκτυο Φυσικού Αερίου Ελλάδας

(Πηγή: ΔΕΠΑ, 2019)

Πλήρης Εκμετάλλευση του ΥΦΑ (LNG)

Η πλήρης εκμετάλλευση του υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) και η αποθήκευση αυτού, αποτελούν σημαίνον σκέλος στις πολιτικές ενεργειακής ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και πιο συγκεκριμένα η Ε.Ε. στοχεύει στην αύξηση του ποσοστού συμμετοχής του φυσικού αερίου στο ενεργειακό μίγμα της.

Όπως αναφέρει η ΔΕΠΑ: “Η Ελλάδα λαμβάνει συμμετοχή στους εν λόγω στόχους, με την κατασκευή υπεράκτιας πλωτής μονάδας αποθήκευσης και επαναεριοποίησης (“FSRU”), για την υποδοχή, αποθήκευση και επαναεριοποίηση ΥΦΑ (LNG), η οποία θα βρίσκεται μόνιμα αγκυροβολημένη στην θαλάσσια περιοχή της Αλεξανδρούπολης” (ΔΕΠΑ, 2019), αλλά και την αναβάθμιση του υφιστάμενου τερματικού σταθμού της Ρεβυθούσας, προς αύξηση του ποσοστού αποθήκευσης και υγροποίησης, όπως παρουσιάζονται στην Εικόνα 9.

Εικόνα 9: FSRU στην Αλεξανδρούπολη & Τερματικός Σταθμός στη Ρεβυθούσα

Χάρτης 6: FSRU στην Αλεξανδρούπολη

Πηγή: Gastrade

Χάρτης 7: Τερματικός Σταθμός στην Ρεβυθούσα

Πηγή: ΔΕΣΦΑ

(Πηγή: ΔΕΣΦΑ, 2019)

❖ Ενεργειακές Σχέσεις

Εν συνεχεία, παρουσιάζεται το περιβάλλον ενεργειακών σχέσεων, ανάμεσα στα υπό εξέταση κράτη, η επιρροή στη διαμόρφωση της αγοράς φυσικού αερίου και η αναφορά δημιουργίας ενεργειακών υποδομών, ως απόρροια αυτών.

Όπως αναφέρθηκε, οι ανακαλύψεις κοιτασμάτων στην Κύπρο, την Αίγυπτο και το Ισραήλ, κατά την περίοδο μελέτης, έφερε τα εν λόγω κράτη σε θέση δυνητικών παραγωγών και εξαγωγέων φυσικού αερίου, αλλά και κύριων εμπλεκομένων στη διαμόρφωση τιμών και σε συμμετοχή σε περιφερειακές, αλλά και μεγαλύτερες αγορές, όπως εκείνες της Ε.Ε. και η διεθνής αγορά Υ.Φ.Α.

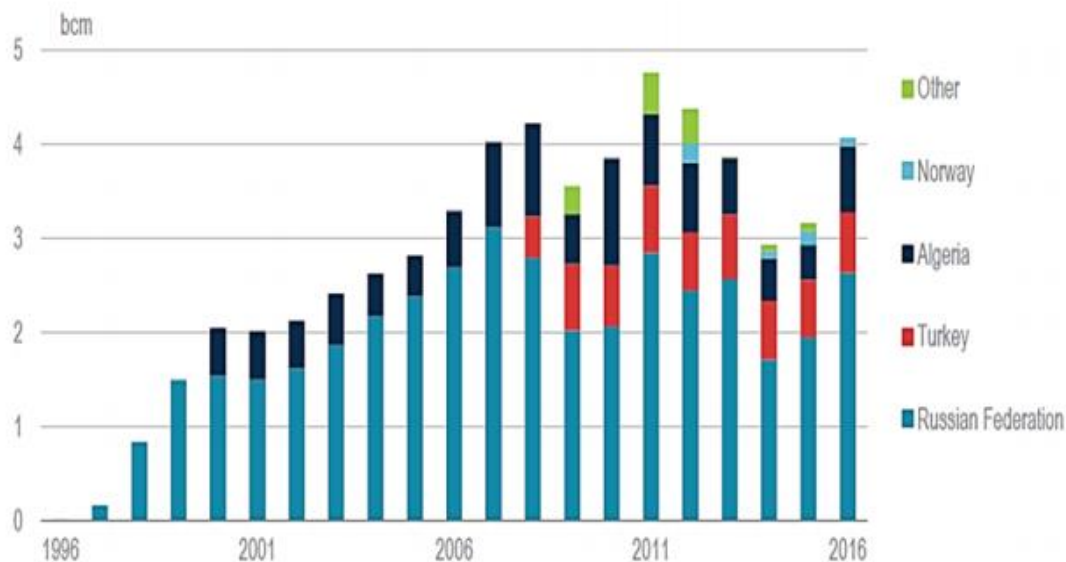
Η προσπάθεια των κρατών προς την περιφερειακή ολοκλήρωση και ενσωμάτωση ποικίλει και διαφοροποιείται ανάλογα με την ευδοκίμηση των ενεργειακών έργων. Συνιστώσες αυτού είναι οι γεωπολιτικοί, οι οικονομικοί, οι εμπορικοί και οι τεχνικοί παράγοντες. Η Ελλάδα συμμετέχει δυναμικά στην κατασκευή έργων, όπως παρουσιάστηκε και η διαμόρφωση της αγοράς φυσικού αερίου, στο εσωτερικό της, ακολουθεί πορεία έντονης αλλαγής.

Η Ελλάδα εισάγει, μέχρι στιγμής, σχεδόν το 100% της απαιτούμενης ποσότητας εσωτερικής κάλυψης – ζήτησης, σε φυσικό αέριο. Διαχρονικά, όπως εμφανίζεται στο Διάγραμμα 1, οι κύριες πηγές εισαγωγών ήταν η Ρωσία (pipeline), η Αλγερία (LNG) και το Αζερμπαϊτζάν (pipeline).

Εστιάζοντας, *“το μεγαλύτερο ποσοστό της αποκλειστικής εισαγωγής φυσικού αερίου, πραγματοποιούνταν από συγκεκριμένους προμηθευτές, όπως η Ρωσία με το 65% αυτών, το 2016, ην Αλγερία με το 17% και η Τουρκία με το 16%, ενώ η Νορβηγία και οι υπόλοιποι προμηθευτές συμμετείχαν με πολύ μικρό ποσοστό. Η Ρωσία διαδραματίζει στρατηγικό ρόλο στις εισαγωγές πετρελαιοειδών και φυσικού αερίου στην Ελλάδα, όπως γίνεται ορατό από τα δεδομένα του Διαγράμματος 1”* (Roukanas, 2019, σελ. 232).

“Η ΔΕΠΑ διατηρεί μακροχρόνιο συμβόλαιο αγοράς με την εταιρεία Gazprom (Ρωσία), έως το 2026, και με την εταιρεία Botas (Τουρκία) και Sonatrach (Αλγερία) για υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG), έως το 2021” (Roukanas, 2019, σελ. 232)

Διάγραμμα 11: Πηγές Προμήθειας Φυσικού Αερίου Ελλάδας

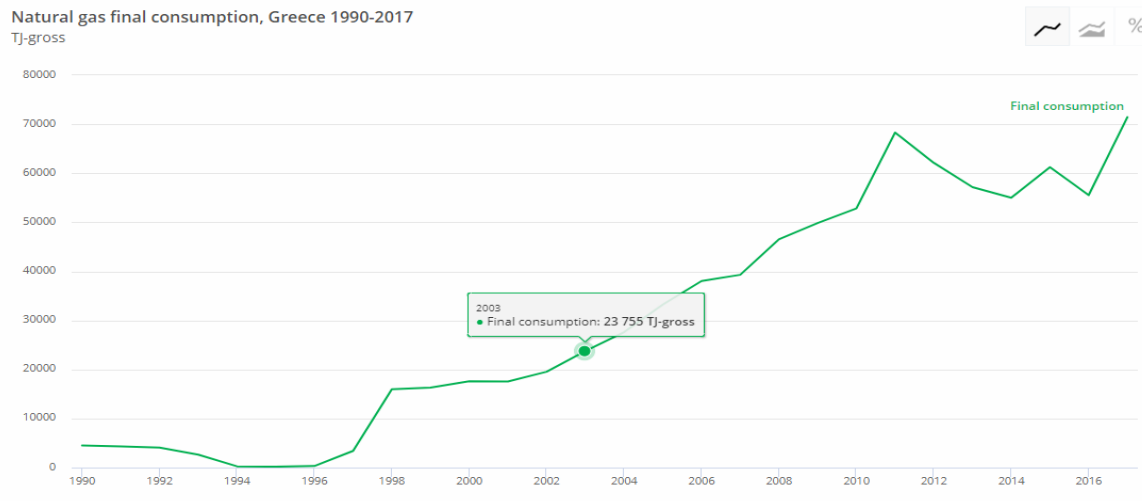

(Πηγή: IEA 2017)

Είναι εμφανές πως, η ευρωπαϊκή – ελληνική επάρκεια ανέκαθεν εξαρτιόταν κυρίως από τη Ρωσία, γεγονός που ώθησε στην αναζήτηση εναλλακτικών εξαγωγέων κατά την πάροδο των ετών. Η ενεργειακή ασφάλεια και αδιάλειπτη λειτουργία του ευρωπαϊκού συστήματος φυσικού αερίου επιτάσσει την αναζήτηση νέων διεξόδων.

Η γεωστρατηγική θέση της Ελλάδος βρίσκεται κοντά ή εντός των τρεχόντων, ή μελλοντικών ενεργειακών διαδρόμων εφοδιασμού της Ευρώπης. Ως εκ τούτου, η συμμετοχή της στις εξελίξεις της περιοχής είναι αναπόφευκτη. Οι εν λόγω εξελίξεις επήλθαν, όπως αναφέραμε από την οικονομική κρίση, που βίωσε η Ευρώπη, από τον ευρωσκεπτικισμό, την αραβική άνοιξη και την ανάδειξη ακραίων ισλαμικών ρευμάτων, αλλά και τις πρόσφατες ενεργειακές ανακαλύψεις στην περιοχή της Λεβαντίνης. Τα κράτη, λοιπόν, της Κύπρου, της Αιγύπτου, του Ισραήλ και της Ελλάδας επιδίδονται στη διατήρηση της σταθερότητας στην περιοχή και αναπτύσσουν συμμαχίες, με σκοπό την αύξηση της επιρροής τους και της ισχύος τους, ενώ η Ελλάδα εστιάζει στην ικανοποίηση της αυξανόμενης τάσης κατανάλωσης φυσικού αερίου στο εσωτερικό της, όπως αυτή παρουσιάζεται στο κάτωθι Διάγραμμα 2.

Διάγραμμα 12: Συνολική Κατανάλωση Φυσικού Αερίου στην Ελλάδα (1990 – 2017)

(Πηγή: ΙΕΑ, 2018)

Σε αναφορά του ΙΕΝΕ: “Σε αυτό το πλαίσιο, η Ελλάδα, η Κύπρος, η Αίγυπτος και το Ισραήλ προχώρησαν σε συνεργασία για να εξασφαλίσουν τη σταθερότητα στη λεκάνη της ΝΑ Μεσογείου. Από την άλλη μεριά, όμως, εμφανίζεται η αναθεωρητική πολιτική που ακολουθεί η Τουρκία με στρατηγικές που θέτουν προσκόμματα στις σχέσεις καλής γειτονίας στην περιοχή και προκαλούν αποσταθεροποίηση. Η Ελλάδα και η Κύπρος στις νέες συνθήκες που δημιουργήθηκαν παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο, θα πρέπει όμως να προχωρήσουν με ώριμες στρατηγικές, καθώς οι λεπτές ισορροπίες της περιοχής μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο τις μέχρι τώρα προσπάθειές τους” (ΙΕΝΕ (2018, σελ. 74).

Σε εκτενή έκθεση του ΙΕΝΕ, αναφέρονται τα εξής: “Σύμφωνα με τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας του 1982 (UNCLOS), αναφέρεται πως όλα τα παράκτια κράτη έχουν δικαίωμα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων της ΑΟΖ τους (αλλά και της υφαλοκρηπίδας, καθώς τα εξωτερικά όρια των δύο ζωνών ταυτίζονται μέχρι τα 200 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετρείται το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης). Το δικαίωμα απόκτησης ΑΟΖ γίνεται με ρητή διακήρυξη του παράκτιου κράτους και μπορεί να θεσπιστεί είτε μονομερώς είτε μέσω διμερών και πολυμερών συμφωνιών οριοθέτησης της ΑΟΖ. Μέσω διμερών συμφωνιών κήρυξε και η Κύπρος ΑΟΖ. Η πρώτη συμφωνία υπεγράφη το 2003 με την Αίγυπτο, η οποία μάλιστα αποτέλεσε και την πρώτη διμερή συμφωνία κήρυξης ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο. Το 2007, η Κύπρος υπέγραψε συμφωνία με το Λίβανο και το 2010 με το Ισραήλ. Ωστόσο, στην ΝΑ Μεσόγειο υπάρχουν κάποιοι παράγοντες οι οποίοι δυσχεραίνουν και επιβραδύνουν τη θέσπιση ΑΟΖ από τα κράτη, όπως ο πόλεμος μεταξύ του Λιβάνου και του Ισραήλ, οι

διαμάχες μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης, καθώς και η απροθυμία από τη μεριά της Τουρκίας να αναγνωρίσει την Κυπριακή ΑΟΖ

Η Τουρκία αρνείται να αναγνωρίσει την Κυπριακή ΑΟΖ με αποτέλεσμα τη συχνή πρόκληση προβλημάτων στην μεγαλόνησο, τονίζοντας πως τα κοιτάσματα έξω από τις ακτές της Κύπρου θα πρέπει να ωφελούν και τις δύο πλευρές. Καθώς τα επεισόδια με την Τουρκία κλιμακώνονται, η Κύπρος με το Ισραήλ συνεργάζονται πιο στενά, με το δεύτερο να παρέχει στρατιωτική βοήθεια στην πρώτη, ενώ εκείνη θα του παρέχει το σύνδεσμο που χρειάζεται με την ευρωπαϊκή αγορά” (IENE 2018, σελ. 77).

Η έκθεση του IENE, αναφέρει περί της υλοποίησης του ενεργειακού έργου East Med: “Η ανακάλυψη μεγάλων ενεργειακών αποθεμάτων στις ακτές του Ισραήλ, σε συνδυασμό με εκείνες στην περιοχή της Κύπρου, αλλά και οι δυσμενείς διπλωματικές σχέσεις με την Τουρκία, επέφεραν την πρώτη προσέγγιση της Ελλάδας, της Κύπρου και του Ισραήλ, το 2012, προς δημιουργία του ενεργειακού διαδρόμου της Ανατολικής Μεσογείου (East Med), όπου θα αποτελείται από δύο στάδια. Το πρώτο περιλαμβάνει τη μεταφορά φυσικού αερίου από το κοιτάσμα Λεβιάθαν, στην Κύπρο (μέσω LNG, ή μέσω pipeline) και το δεύτερο, τη μεταφορά της παραγόμενης ενέργειας (από το Λεβιάθαν και το Αφροδίτη) στην Ελλάδα, μέσω υποθαλάσσιου αγωγού, που θα καταλήγει στην Κρήτη και θα συνεχίζει στην Ευρώπη (Ιταλία), όπως παρατίθεται στην Εικόνα 10.

Εικόνα 10: Αγωγός East Med

(Πηγή: Energia.gr)

Σε συνέχεια των όσων έχουν καταγραφεί, η Αίγυπτος, η οποία παραδοσιακά αποτελούσε εξαγωγική χώρα ενέργειας, προ της ανακάλυψης του κοιτάσματος Zohr,

είχε επέλθει σε ενεργειακή έλλειψη, με αποτέλεσμα να θεωρούνται αναγκαίες οι εισαγωγές. Οι πρώτες επαφές με την Ελλάδα και την Κύπρο πραγματοποιήθηκαν το Νοέμβριο του 2014, υπό αδυναμία εισαγωγών φυσικού αερίου από τη Ρωσία και την Αλγερία, λόγω της έλλειψης της απαραίτητης τεχνολογίας. Η Αίγυπτος εισέρχεται στη συμμαχία της Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ, γεγονός που αποτελεί καθοριστικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης των εν λόγω κρατών, μέσω της ανάπτυξης του ενεργειακού τομέα και συμβάλει στη εδραίωση της ειρήνης στην περιοχή.

Όπως γίνεται εμφανές, η αυξανόμενη προσφορά φυσικού αερίου, στα επόμενα έτη, θα διαμορφώσει και θα διαφοροποιήσει αισθητά την αγορά στο εσωτερικό της Ελλάδας, με αποτέλεσμα την ενίσχυση του φυσικού αερίου στο ενεργειακό μίγμα αυτής. Εντός της περιόδου εξέτασης, το μοντέλο αγοράς φυσικού αερίου ήταν ένα συναινετικό μοντέλο, βασισμένο πάνω στις μακροχρόνιες συμβάσεις εισαγωγής της ΔΕΠΑ και πώλησης στους ηλεκτροπαραγωγούς, σε μία σταθερή τιμή, η οποία είναι προβλέψιμη και η αγορά είχε τη βεβαιότητα ότι η ΔΕΠΑ θα παρέχει το αέριο, όποτε το χρειάζεται ο καθένας” (IENE, 2018, σελ. 47). Το 2016 – 2017, το εν λόγω σύστημα έφτασε σε οριακά επίπεδα και η αναγκαιότητα αλλαγής του ήρθε στο προσκήνιο, λόγω εξασφάλισης της ενεργειακής επάρκειας και ασφάλειας.

Με την ολοκλήρωση των έργων υπό κατασκευή, τα οποία παρουσιάστηκαν ανωτέρω, αλλά και την αυξανόμενη ροή των ποσοτήτων φυσικού αερίου, μέσω LNG, η εσωτερική αγορά φυσικού αερίου της Ελλάδας οδεύει σε βήματα αλλαγής. “Το πρώτο εξ αυτών είναι η πλατφόρμα εξισορρόπησης, η οποία θα δημιουργηθεί με την ολοκλήρωση της κατασκευής του αγωγού TAP και των υπολοίπων αγωγών, που θα διαπερνούν τη χώρα.

Βάσει επίκαιρης έκθεσης από το IENE: Το Εθνικό Σύστημα Μεταφοράς Φυσικού Αερίου της Ελλάδας θα διαθέτει ένα πλήρως λειτουργικό Βάθρο Εξισορρόπησης (Balancing Platform), καθώς και ένα Εικονικό Σημείο Συναλλαγών (Virtual Trading Point) και πιο συγκεκριμένα, μέσω του Balancing Platform, το οποίο πρόκειται να αναπτυχθεί από τον ΔΕΣΦΑ σε συνεργασία με τον Όμιλο Χρηματιστηρίου Αθηνών, ο Διαχειριστής θα μπορεί πλέον να αγοράζει και να πωλεί τις ποσότητες αερίου που απαιτούνται για την εξισορρόπηση του Εθνικού Συστήματος Μεταφοράς μέσω δημοπρασιών. Οι ημερήσιες τιμές αναφοράς για την αγορά και πώληση αερίου θα διαμορφώνονται πλέον με βάση τις συναλλαγές μεταξύ των χρηστών και του Διαχειριστή στο Balancing Platform. Ταυτόχρονα, με την ενεργοποίηση του Εικονικού Σημείου Συναλλαγών (Virtual Trading Point), θα προσφέρεται για πρώτη φορά η δυνατότητα δραστηριοποίησης στην ελληνική αγορά και εμπόρων που δεν έχουν ως αντικείμενο τη φυσική διακίνηση αερίου, καθώς θα

επιτρέπεται πλέον η διενέργεια συναλλαγών ποσοτήτων αερίου, χωρίς την προϋπόθεση προηγούμενης δέσμευσης δυναμικότητας σε φυσικά σημεία εισόδου/εξόδου, όπως ίσχυε μέχρι σήμερα.

Γίνεται, λοιπόν, το πρώτο και το πλέον καθοριστικό βήμα για την ανάπτυξη μιας λειτουργικής χονδρεμπορικής αγοράς φυσικού αερίου, σύμφωνα με τις επιταγές του *Gas Target Model*, αλλά και για την επίτευξη του στρατηγικού στόχου του ΔΕΣΦΑ για τη δημιουργία ενός ελληνικού κόμβου εμπορίας αερίου περιφερειακής εμβέλειας (*regional gas hub*). Επόμενο βήμα αποτελεί η λειτουργία ενός Βάθρου Εμπορίας (*Trading Platform*), όπου θα πραγματοποιούνται ανώνυμες συναλλαγές μεταξύ των συμμετεχόντων στην αγορά αερίου, οι οποίες και θα διαμορφώνουν τις οριακές τιμές αγοράς και πώλησης αερίου” (IENE, 2019, σελ. 72)

4.5. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, κατά τη χρονική διάρκεια μελέτης, 2007-2016, παρουσιάστηκαν σημαντικές ανακαλύψεις ενεργειακών κοιτασμάτων, στην περιοχή της Λεβαντίνης, οι οποίες συνέβαλαν καθοριστικά στην διαμόρφωση του περιφερειακού περιβάλλοντος της περιοχής.

Τα κοιτάσματα Λεβιάθαν και Ταμάρ, στο Ισραήλ, το Ζορ στην Αίγυπτο και εκείνο της Αφροδίτης στην Κύπρο, αποτελούν σημαίνοντα δεδομένα αναφοράς στη διαμόρφωση της αγοράς φυσικού αερίου της Ελλάδας και στο βαθμό ενσωμάτωσης αυτού στην εγχώρια αγορά. Η εναλλαγή των εν λόγω κρατών στην ενεργειακή δυναμική τους, στην περιοχή, προσφέρει στην Ελλάδα, αλλά και στην Ε.Ε., τη δυνατότητα επιλογής διαφορετικών προμηθευτών φυσικού αερίου. Το συγκεκριμένο, επιδρά άμεσα στην εσωτερική αγορά αυτών.

Τα υπό εξέταση κράτη, επιδεικνύουν ετερογένεια στο ρυθμό εξερεύνησης και αξιοποίησης των ενεργειακών τους πόρων, όπως και στην σύνθεση του ενεργειακού μίγματός τους και στην ενσωμάτωση του φυσικού αερίου στις εσωτερικές αγορές τους.

Η χάραξη νέων αγωγών φυσικού αερίου (πχ. ΤΑΠ, East Med), όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω, δίνουν την εντύπωση ότι η Ελλάδα δύναται να μετατραπεί σε βασικό ενεργειακό κόμβο της περιοχής της Νοτιοανατολικής Μεσογείου.

Σύμφωνα με τον κ. Σταμπολή: “Λόγω αδυναμίας επαρκούς παραγωγής του Αζερμπαϊτζάν, όπως έχει επιβεβαιωθεί τα τελευταία έτη, ο ΤΑΡ, ήδη από τη Α’ φάση,

θα μεταφέρει και ρωσικό φυσικό αέριο διαλύοντας δια παντός τον μύθο (που εντέχνως καλλιεργούσε όλα αυτά τα χρόνια πιστά η Ε. Επιτροπή) περί συμβολής του TANAP-TAP στη διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος της Ευρώπης” (Σταμπολής, 2018, σελ. 3). Ως εκ τούτου, τα ενεργειακά αποθέματα, που προέρχονται από τα υπό εξέταση κράτη, δίνουν τη δυνατότητα επάρκειας. Η διαφοροποίηση των πηγών και των διαδρόμων εφοδιασμού, με φυσικό αέριο, βρίσκεται ως επιτακτικός στόχος και προτεραιότητα της ενεργειακής ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Αξιοσημείωτο θεωρείται το γεγονός πως η υλοποίηση των εξαγωγικών υποδομών, των υπό εξέταση κρατών, παρουσιάζουν μεγάλο επίπεδο αβεβαιότητας, κυρίως λόγω γεωπολιτικών, τεχνικών και οικονομικών παραγόντων και της αμφισβήτησης, αναφορικά με την επάρκεια των διαθέσιμων ποσοτήτων φυσικών αερίου.

Μέχρι στιγμής, όπως αναφέρει ο κος Σταμπολής, “στην περιφέρεια της Νοτιοανατολικής Ευρώπης δεν υφίσταται οργανωμένος μηχανισμός διαπραγμάτευσης αγοράς και πώλησης ποσοτήτων φυσικού αερίου, όπως επίσης δεν έχει διαμορφωθεί μηχανισμός διαμόρφωσης τιμών, όσων αφορά τις αγορές spot, ή τα συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης (futures), με αποτέλεσμα όλα τα συμβόλαια να προέρχονται από διμερείς συμφωνίες” (Σταμπολής, 2018, σελ. 29). Τα κράτη της περιοχής και πιο συγκεκριμένα η Ελλάδα, διαθέτει πλέον απελευθερωμένη αγορά φυσικού αερίου κατά τις επιταγές και των Κανονισμών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και η ανακάλυψη των ενεργειακών αποθεμάτων στην περιοχή καταδεικνύει τη συμβολή ενός μελλοντικού gas hub στην κάλυψη των αναγκών. Βασική προϋπόθεση διαμόρφωσης αυτού είναι η ολοκλήρωση της υλοποίησης του gas target model στην εσωτερική αγορά φυσικού αερίου της Ελλάδας.

Η ευρωπαϊκή ανταγωνιστική αγορά φυσικού αερίου θα αποτελείται πλέον από ζώνες, όπου το μέγεθος της κάθε μίας θα καθορίζεται από τις υφιστάμενες, ή τις προγραμματισμένες διασυνδέσεις. Κάθε ζώνη θα διαθέτει είσοδο και έξοδο, αλλά και εικονικό κόμβο διαπραγμάτευσης των ποσοτήτων φυσικού αερίου. Επίσης, ο επιτυχής ανταγωνισμός θα επέρχεται και θα εξαρτάται από την ρευστότητα που θα παρουσιάζεται στους κόμβους.

Βασικός άξονας πραγμάτωσης των ανωτέρω, αφορά την δημιουργία και ύπαρξη δομών. Η κατασκευή και δημιουργία αγωγών, που παρουσιάστηκε ανωτέρω, όπως εκείνων του TAP και του East Med, δίνουν τη δυνατότητα διαπραγμάτευσης στην Ελλάδα, αύξησης της ρευστότητας και της επιτυχούς ανάπτυξης της ελληνικής χονδρεμπορικής αγοράς φυσικού αερίου, οι τιμές εντός

της οποίας θα βασίζονται σε οριακές ποσότητες (marginal volumes).

Όπως γίνεται ορατό οι ενεργειακές εξελίξεις παρουσιάζονται έντονες στην υπό εξέταση γεωγραφική περιοχή και η αντίδραση του κράτους της Ελλάδας κρίνεται άμεση και αναγκαία. Ακόμα, η εσωτερική αγορά φυσικού αερίου, αυτής, καθρεφτίζει τα όσα διαδραματίζονται, με την μοντελοποίηση του σε target model και την δυνατότητα δημιουργίας ενός gas hub στην περιοχή, να έρχονται στην επιφάνεια.

Κεφάλαιο 5: Αποτίμηση Συμπερασμάτων

Στο εν λόγω κεφάλαιο παρατίθεται η συγκεντρωτική αποτύπωση και αποτίμηση των συμπερασμάτων, βάσει της μελέτης των δεικτών του μακροοικονομικού περιβάλλοντος της περιοχής της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, η οποία πραγματοποιήθηκε υπό το πρίσμα εξέτασης της θεωρητικής σχολής σκέψης του οικονομικού εθνικισμού, ενώ επιχειρείται η αποτίμηση της επιρροής αυτών στην εσωτερική αγορά φυσικού αερίου της Ελλάδας.

Υπό τις κύριες παραδοχές της σχολής σκέψης του οικονομικού εθνικισμού, τα κράτη αναδεικνύονται ως βασικοί δρώντες, εντός ενός διεθνούς οικονομικού συστήματος, στο οποίο παρουσιάζεται αναρχία. Τα κράτη αδυνατούν να εμπιστευτούν το ένα το άλλο, αλλά και τους διεθνείς οργανισμούς (Roukanas, 2019, σελ. 220). Παρόλα αυτά, η συμμετοχή τους σε διακρατικές ενεργειακές συμφωνίες, μπορεί να χαρακτηριστεί ως επιτακτική, καθώς είναι ο τρόπος προς διατήρηση και επέκταση της ισχύος τους. Η διακρατική ενεργειακή συμφωνία East Med, όπως παρουσιάζεται παρακάτω, μπορούμε να αναφέρουμε πως, αποσκοπεί στα ανωτέρω από πλευράς της Ελλάδας, με κύριο γνώμονα τη διατήρηση υψηλού βαθμού ενεργειακής ασφάλειας της Ελλάδας, αλλά και την ένταξη της τελευταίας στους κύριους δρώντες – συμμετέχοντες των ενεργειακών εξελίξεων στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου.

”Παρόλη την οικονομική κρίση που στρέβλωσε καίρια σημεία της αγοράς της Ελλάδας, η ζήτηση των ενεργειακών αγαθών - μετά από μία σημαντική κάμψη την περίοδο 2013-2016 – πλέον εμφανίζει μία ανάκαμψη. Όσον αφορά τις πηγές εισαγωγής για το φυσικό αέριο και το πετρέλαιο, η χώρα μας είναι αρκετά διαφοροποιημένη, εισάγοντας από πολλές διαφορετικές χώρες τις απαιτούμενες ποσότητες. Ακόμα ένα μεγάλο προσόν της χώρας μας είναι ο σταθμός υγροποιημένου φυσικού αερίου στην Ρεβυθούσα, που παρόλη την μικρή χωρητικότητά του (που σύντομα θα αυξηθεί) θα μπορούσε να τροφοδοτεί σε συνθήκες κρίσης με φυσικό αέριο όχι μόνο την Ελλάδα, αλλά και άλλες χώρες της Ευρώπης. Ενώ, με το FSRU της Αλεξανδρούπολης αυξάνονται περαιτέρω οι δυνατότητες της Ελλάδας να τροφοδοτήσει άλλες χώρες, ενώ παράλληλα θα μπορέσει να αναδειχθεί σε μεγάλο βαθμό ο διαμετακομιστικός ρόλος της χώρας. Επίσης, η Ελλάδα, ως μέλος όλων των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων και πλαισίων, συμμετέχει ενεργά στις πολιτικές ασφάλειας της Ενεργειακής Ένωσης (πχ. solidarity mechanism). Η συμμετοχή της αυτή στα σχέδια διασυνοριακών αγωγών

φυσικού αερίου, τερματικών σταθμών ΥΦΑ και διεθνών διασυνδέσεων ηλεκτρικής ενέργειας της δίνει τη δυνατότητα, αξιοποιώντας τη γεωγραφική της θέση, να καταστεί ένας δευτερεύον (αλλά σημαντικός) περιφερειακός κόμβος του Νότιου Διαδρόμου Φυσικού Αερίου. Επιπλέον, η Ελλάδα μπορεί να επωφεληθεί διπλωματικά και οικονομικά από την εφαρμογή αυτών των πολιτικών, ενισχύοντας την ανάκαμψη της οικονομίας της. Από την άλλη πλευρά, καθώς το 98 πλαίσιο της Ενεργειακής Ένωσης και οι εθνικές πολιτικές αποτελούν ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος, η Ελλάδα μπορεί σε διπλωματικό επίπεδο να αντιμετωπίσει σοβαρές προκλήσεις κατά τη συμμετοχή της στο έργο και εν γένει στην λειτουργία του Νότιου Διαδρόμου” (IENE 2018, σελ. 97)

Κατά την περίοδο μελέτης (2007-2016), τα υπό εξέταση κράτη παρουσίασαν έντονη διαφοροποίηση στο μακροοικονομικό τους περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε διόγκωση του δημοσίου χρέους τους, του επιπέδου ανεργίας στο εσωτερικό τους, αλλά και δημοσιονομικά ελλείμματα. Παρουσιάστηκαν ανισορροπίες τα Ισοζύγια Τρεχουσών Συναλλαγών τους και στα επίπεδα πληθωρισμού, με εξαίρεση την περίπτωση του Ισραήλ. Το περιβάλλον της εκτεταμένης οικονομικής κρίσης επέφερε την απουσία εισροής ξένων κεφαλαίων, ενώ η ιδιωτική πρωτοβουλία και ο επιχειρηματικός χώρος παρέμεινε σε αδράνεια. Η ισχυρή ροή άμεσων ξένων επενδύσεων επέδρασε σημαντικά στην επιβράδυνση ανάπτυξης υγιούς επενδυτικού περιβάλλοντος, με ισχυρή συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, καθώς και εμπλουτισμού του παραγωγικού μοντέλου των εν λόγω κρατών, σε τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας.

Αναφορικά με τον τομέα των εμπορικών συναλλαγών, στην εξεταζόμενη περιοχή, σύμφωνα με σχετική ανάλυση του κ. Ρουκανά, *“χώρες όπως Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ και Τουρκία, οι οποίες αντιπροσωπεύουν περισσότερο ανοιχτές οικονομίες, παρουσίασαν μεγαλύτερη εμβάθυνση της εμπορικής βάσης τους και σταδιακής προόδου του τομέα των υπηρεσιών, ενώ παρατηρήθηκε και αξιοπρόσεκτο επίπεδο μεταξύ των διμερών εμπορικών ροών”*(Roukanas, 2017, σελ. 61).

Η χρονική περίοδος μελέτης συμπίπτει με την ανακάλυψη σημαντικών ενεργειακών αποθεμάτων στη λεκάνη της Λεβαντίνης, με αξιοσημείωτα τα κοιτάσματα Λεβιάθαν και Ταμάρ, στο Ισραήλ, Ζορ, στην Αίγυπτο και Αφροδίτη, στην Κύπρο. Τα εν λόγω κράτη αναδύονται σε δυνατικούς παραγωγούς και εξαγωγείς φυσικού αερίου, ενώ η αξιοποίηση των ενεργειακών πηγών τους και η ενσωμάτωση του φυσικού αερίου στο εσωτερικό τους διαφοροποιείται. Το Ισραήλ επιδίδεται στην εκμετάλλευση του κοιτάσματος Ταμάρ από το 2013, ενώ η Κύπρος και η Ελλάδα εξαρτώνται από τις εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων. Η Αίγυπτος,

από την άλλη πλευρά, μετατρέπεται από εξαγωγέας ενεργειακών αγαθών σε εισαγωγέα, κυρίως λόγω των αναποτελεσματικών κρατικών επιδοτήσεων και πολιτικών, αλλά και της αυξημένης εσωτερικής ζήτησης. Η ανακάλυψη του κοιτάσματος Ζορ την εντάσσει σε κύριο δρώντα επιρροής, στα τεκταινόμενα της περιοχής.

Τα εν λόγω κράτη επιδίδονται σε προσπάθειες αύξησης της ισχύος τους, πραγματοποιώντας εμπορικές συμφωνίες και ενεργειακούς σχεδιασμούς, σε προσπάθεια ορισμού της θέσης τους στην περιφερειακή ενεργειακή πολιτική της Νοτιοανατολικής Μεσογείου. Η περιφερειακή ολοκλήρωση παρουσιάζεται ως συνέπεια των ανακαλύψεων. Εξέχουσα συμφωνία παρουσιάζεται εκείνη που αφορά τον αγωγό East Med, ανάμεσα στην Ελλάδα, την Κύπρο και το Ισραήλ, η οποία περιβλήθηκε από υψηλό βαθμό αβεβαιότητας, κατά την περίοδο μελέτης. Οι εμπορικές και επενδυτικές δυνατότητες, τα υψηλά κόστη, αλλά και οι γεωπολιτικές διαμάχες επέφεραν την αμφισβήτηση της βιωσιμότητας του. Επίσης, εξέχων είναι ο ρόλος των εξωτερικών δρώντων, όπως είναι εκείνος της Ε.Ε., η οποία εκτός της ικανοποίησης του στόχου ενεργειακής ασφάλειας της ευρωζώνης, εστιάζει και στη διαφοροποίηση ενεργειακών πηγών προμήθειας.

Εξετάζοντας περαιτέρω την επίδραση των ενεργειακών ανακαλύψεων, θεωρείται αναγκαία η αποτίμηση αυτών, στην κοινωνικοπολιτική σταθερότητα και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής και κυρίως στους συγκεκριμένους δείκτες της Ελλάδας.

Ο τομέας της ενέργειας συμμετέχει ως κύριος πυλώνας για την επάνοδο της οικονομίας της Ελλάδας, για την εξωστρεφή και βιώσιμη ανάπτυξή της. Βάσει δεδομένων του IENE, *“η άμεση συνεισφορά του ενεργειακού τομέα της Ελλάδας στην οικονομική ανάπτυξη διαμορφώθηκε το 2012 σε περίπου 6,0%, σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (GVA) ή σε 93.630 ανθρώπους που απασχολήθηκαν άμεσα στην χώρα (και πολλούς περισσότερους έμμεσα, μέχρι 150.000). Ωστόσο, η συνολική συνεισφορά και κυρίως η δυναμική του είναι σημαντικά υψηλότερες”*.

Η απελευθέρωση της αγοράς φυσικού αερίου, αλλά και οι ανακαλύψεις στην περιοχή της Λεβαντίνης, λειτουργούν ως πηγές προσέλκυσης κεφαλαίων και ανάπτυξης επενδυτικών σχεδίων. *“Το απόθεμα που σωρεύτηκε, λοιπόν, δημιουργεί σημαντικές οικονομίες κλίμακας και σκοπού για άλλους τομείς και βελτιώνει τις μακροπρόθεσμες προοπτικές της εγχώριας οικονομίας”* (IENE 2018, σελ 11). Η παρατεταμένη οικονομική ύφεση, στην οποία περιήλθε η Ελλάδα από το 2008, επέφερε αντίστοιχα αποτελέσματα στον τομέα της ενέργειας. Παρόλα αυτά, η δημοσιονομική προσαρμογή της χώρας, μετά από το 2013, το δημοσιονομικό και

εμπορικό εξορθολογισμό και έθεσε την έναρξη ενός ενεργειακού σχεδιασμού.

Από την άλλη πλευρά, η γεωπολιτική θέση της Ελλάδος προσφέρει πλεονέκτημα κινήσεων, καθώς δίνεται η δυνατότητα εμπλοκής της, στην ενεργειακή σκακιέρα της περιοχής, μετά από τις προλεγόμενες ανακαλύψεις κοιτασμάτων. Η προσπάθεια αύξησης της ισχύος της, αλλά και των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της άρχονται από την εμπλοκή του τομέα της ενέργειας στην οικονομική μεγέθυνση της χώρας.

Παράγοντες όπως, το ρυθμιστικό περιβάλλον, οι φυσικοί ενεργειακοί πόροι, η γεωστρατηγική θέση και το ανθρώπινο δυναμικό, συμβάλλουν στην οικονομική ανάκαμψη και αναδεικνύουν τον τομέα της ενέργειας, ως έναν κομβικό τομέα για τις οικονομικές προοπτικές της Ελλάδας.

Το ενεργειακό ισοζύγιο της Ελλάδας καταδεικνύει την χώρα ως ενεργειακό εισαγωγέα φυσικού αερίου και την υψηλή ενεργειακή εξάρτησή της. Ως εκ τούτου, το εν λόγω, σε συνδυασμό με την ενεργειακή εξάρτηση της Ε.Ε και τις προσπάθειες ανεξάρτησης αυτής, από το βασικό προμηθευτή της, τη Ρωσία, συνεπικουρούν στην εξεύρεση εναλλακτικών πηγών προμήθειας. Η μοντελοποίηση της εσωτερικής αγοράς φυσικού αερίου της Ελλάδας (Target Model), η ανακάλυψη των κοιτασμάτων στα τρία κράτη, υπό εξέταση, λειτουργούν ως συνιστώσες επίτευξης αυτού.

Ακόμα, η αυξανόμενη ζήτηση φυσικού αερίου, από τους κύριους δρώντες στην περιοχή, πρόκειται να βρει αντίκρισμα ικανοποίησης στα ανακαλυφθέντα κοιτάσματα, κάτι το οποίο ενδέχεται να οδηγήσει στη δημιουργία gas hub, αλλά και την ανάπτυξη οικονομίας κλίμακας. Κύριο σημείο αναφοράς, θα πρέπει να βρίσκεται πάντα, το επίπεδο ποσοτήτων που θα εξορυχτούν. Επίσης, σύμφωνα με αναφορές των ενδεχόμενων αρνητικών επιρροών, από την Schmid, *“είναι ενδιαφέρον, να σημειωθούν επιπλέον ζητήματα, τα οποία αναμένεται να προκύψουν από τις πρόσφατες ενεργειακές εξελίξεις και να τεθούν στο πεδίο μελέτης της Πολιτικής Οικονομίας της Ενέργειας της υπό ανάλυση περιοχής. Αναφορικά, το πρώτο εξ αυτών αφορά τον κίνδυνο εξάρσης και εξάπλωσης στις εξεταζόμενες χώρες του φαινομένου της «κατάρας των πόρων» και της προσοδοθηρικής τάσης (rentier state), ως απότοκος της υπερβολικής εστίασης της οικονομικής ανάκαμψης τους στους ανακαλυφθέντες υδρογονάνθρακες, με όποιες συνέπειες για την βιώσιμη οικονομική και κοινωνικό-πολιτική ανάπτυξη των υπόψη κρατών”* (Dorothee Schmid, 2013, σελ.6).

“Τέλος, όπως καταγράφεται από τον Zemach, στην περίπτωση της επικράτησης των προοπτικών περιφερειακής ολοκλήρωσης και εμπορικών σχηματισμών μεταξύ

των υπό ανάλυση χωρών, με στόχο την επίτευξη ισχυρότερης αυτονομίας και λιγότερης εξάρτησης τους από τις μεταβαλλόμενες διεθνείς αγορές, δύναται να ενισχυθεί, περαιτέρω, ο ρόλος της περιφερειοποίησης στις διεργασίες διαμόρφωσης του παγκόσμιου πολιτικού και οικονομικού περιβάλλοντος” (Shaul Zemach, 2016, σελ 11).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ament, Carol (19 Αυγούστου 2011), *Full Speed Ahead for Cyprus Drilling*, 15/11/2019, <https://web.archive.org/web/20120326132611/http://famagusta-gazette.com/full-speed-ahead-for-cyprus-drilling-p12736-69.htm>
- Arbak, E., Bakardzhieva, D., de Groen, W.P., Kamar, B. και Mouley, S. (2013), *Macroeconomic and Financial Crisis Management in the Southern and Eastern Mediterranean*, Brussels, Centre for European Policy Studies.
- Baconi, T. (2017), *Pipelines and Pipedreams- How the EU can Support a Regional Gas Hub in the Eastern Mediterranean*, Policy Paper, European Council on Foreign Relations
- Energyegypt.net (2018), *Delek could invest up to \$200 million for access to EMG's gas pipeline to Egypt*, 20 Νοεμβρίου 2019, <https://energyegypt.net/delek-could-invest-up-to-200-million-for-access-to-emgs-gas-pipeline-to-egypt/>
- European Parliament, (2017), *Energy: A Shaping Factor for Regional Stability in the Eastern Mediterranean?*, Belgium, European Union.
- Giannakopoulos, A., Tsakiris, T., Dokos, T., Richert, J., Zemach, S., Ezrahi, A., Matalucci, S., Tagliapetra, S. και Taranic, I. (2016), *Energy Cooperation and Security in the Eastern Mediterranean: A Seismic Shift towards Peace or Conflict?*, Research Paper No 8, The S. Daniel Abraham Center for International and Regional Studies, Israel.
- HuffPost Greece, (2016) «*Διακρατική συμφωνία Κύπρου-Αιγύπτου για πώληση φυσικού αερίου από το κοίτασμα Αφροδίτη*», 20 Νοεμβρίου 2019 https://www.huffingtonpost.gr/entry/diethnes-kypros-aegyptos- gr_11792044
- IEA (2014), “*Energy Security*”, 20 Νοεμβρίου 2019 <http://www.iea.org/topics/energysecurity>
- IEA (2014), “*Energy Supply Security*”, 20 Νοεμβρίου 2019 https://www.iea.org/media/freepublications/security/EnergySupplySecurity2014_Greece.pdf
- International Energy Agency, (2015), *International Energy Agency Statistics*, 20 Νοεμβρίου 2019, <https://www.iea.org/statistics>

- IOBE (2016), “Οι Ενεργειακές Δυνατότητες της Ελλάδας ως Αναπτυξιακός Παράγοντας”, 20 Νοεμβρίου 2019 http://iobe.gr/docs/pub/ARTICLE_01012016_PUB_GR.pdf
- IMF, (2017), *Arab Republic of Egypt*, IMF Country Report No 17, USA.
- IMF, (2017), *World Economic Outlook Databases*, 20 Νοεμβρίου 2019, <http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=28>
- IMF, (2017), *Roads Less Travelled: Growth in Emerging Market and Developing Economies in a Complicated External Environment*, International Monetary Fund, *World Economic Outlook: Gaining Momentum?*, USA, pp. 65-120.
- IENE (2013), “Ενέργεια και Απασχόληση στην Ελλάδα”, Μελέτη IENE (M09), 20 Νοεμβρίου 2019 http://www.depa.gr/uploads/files/Energeia%20kai%20apasxolisi_FINAL_December%202013.pdf. Σελίδα 59
- IENE (2017), “Η Ασφάλεια του Ελληνικού Ενεργειακού Συστήματος”, Έκθεση IENE No. 8, Αθήνα, Ιούλιος 2017
- IENE (2018), Έκθεση του IENE στο Πλαίσιο Εκπόνησης του Μακροχρόνιου Ενεργειακού Σχεδιασμού της Ελλάδας από την Εθνική Επιτροπή για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ), Αθήνα
- IENE (2019), “Ο Ελληνικός Ενεργειακός Τομέας - Ετήσια Έκθεση 2019”, Μελέτη IENE (M03), 20 Νοεμβρίου 2019, <https://www.iene.gr/articlefiles/file/meletes/iene-meleti-2019.pdf>
- Καλυβίτης Σαράντης, Κατσίμη Μαργαρίτα & Μούτος Θωμάς (2018), *Εξαγωγές και Εξαγωγικές Επιχειρήσεις στην Ελλάδα*, Διανέωσις, Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης, σελ. 51
- Kennedy, Charles (24 Ιουνίου 2011). «U.S. Company to Begin Drilling in Cyprus Offshore Waters by Year End», 20 Νοεμβρίου 2019, <https://OilPrice.com>
- Konrad-Adenauer-Stiftung e.V., (2017), *Energy Security and Regional Cooperation in the Eastern Mediterranean Rim*, Conference Report, Malta, Regional Program Political Dialogue South Mediterranean.
- Κόντης Αντώνης και Τσαρδανίδης Χαράλαμπος (2012), *Διεθνής Πολιτική Οικονομία – Θεωρία δομή και προκλήσεις της παγκόσμιας οικονομίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, Περίληψη, 20 Νοεμβρίου 2019 <http://www.biblionet.gr/book/185098/%CE%A3%CF%85%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%BF/%CE%94%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%AE%CF%82%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1>

- Λιάγγου Χρύσα (2019), Εφημερίδα Η Καθημερινή, “*Δυσσάρεσκεια ExxonMobil για τις καθυστερήσεις στην Κρήτη*”
- Μανώλη Π. και Μαρής Γ. (2015), *Εισαγωγή στη Διεθνή Πολιτική Οικονομία*, Αθήνα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, σελ. 20 – 24
- Mazower, M. (2012). *Κυβερνώντας τον Κόσμο: Η Ιστορία μιας Ιδέας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- New Europe (newspaper), (2011), «*Noble Energy: Good chance of large gas find off Cyprus*», 20 Νοεμβρίου 2019
<https://web.archive.org/web/20120330094744/http://www.neurope.eu/article/noble-energy-good-chance-large-gas-find-cyprus>
- News, Πολίτης (2018) «*Γιατί δεν αξιοποιήθηκε το «Αφροδίτη»*», 20 Νοεμβρίου 2019
<https://politis.com.cy/politis-news/kypros/giati-den-axiopoithike-to-afroditi/>
- ΡΑΕ (2018), “*Ασφάλεια Εφοδιασμού*”, 20 / 11/ 2019
http://www.rae.gr/site/categories_new/oil/supply_security.csp
- Roukanas, S.A και Diamantis, G.V. (2012), BRICs in the global economy under the prism of economic nationalism of IPE, *International Journal of Economic Sciences and Applied Research* 7 (1), pp. 51-67.
- Roukanas, S.A. (2015), Russia’s Resource Curse: Internal and External Political and Economic Impacts, Sophia Kalantzakos and Nikolaos E. Farantouris, *Energy and Environmental Transformations in a Globalizing World*, Greece, Nomiki Bibliothiki, p. 48-65.
- Roukanas, S.A (2017), *The Political Economy of Greece and Turkey as Eastern Mediterranean Countries*, εισήγηση στο New York University στο Workshop με τίτλο: Southeastern Europe and the Eastern Mediterranean, 15 Φεβρουαρίου 2017, Νέα Υόρκη, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.
- Σταμπολής Κ.Ν (2018), Ομιλία με τίτλο «*Ποιος είναι ο Πραγματικός Ρόλος της Ελλάδας στο Ευρωπαϊκό Ενεργειακό Στερέωμα;*», σε ημερίδα του Κέντρου Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων (ΚΕΔΙΣΑ), με τίτλο «η Ελλάδα Γεωστρατηγικός Ενεργειακός Κόμβος της Ευρώπης», 9 Μαΐου 2018, Αθήνα
- Sitaras, V. (2017), *The “essence” of oil and gas export decisions: Political or economic considerations prevail? - The relation between energy and politics revisited*, Energy and Environmental Policy Laboratory Working Paper, Greece, University of Piraeus

- Schmid Dorethee (2013), “Towards an Energy Revolution in the Eastern Mediterranean: Any Positive Effect for the Effect for the EU?”, *Neighbourhood Policy Paper*, 20 Νοεμβρίου 2019
[https://www.khas.edu.tr/cms/cies/dosyalar/files/NeighbourhoodPolicyPaper\(12\).pdf](https://www.khas.edu.tr/cms/cies/dosyalar/files/NeighbourhoodPolicyPaper(12).pdf)
- Τα Νέα, (2019), «Χρυσάφι» στην Κύπρο: Πότε μπορεί να αξιοποιηθεί το τεράστιο κοιτάσμα φυσικού αερίου», 20 Νοεμβρίου 2019
<https://www.tanea.gr/2019/03/01/politics/xrysafi-stin-kypro-pote-mporei-na-aksiopoiithe-to-terastio-koitasma-fysikou-aeriou/>
- Tziampiris, A. (2015), *The Emergence of Israeli-Greek Cooperation*, Springer.
- Tsafos, N. (2016), *Israeli Gas: Too Soon to Declare Victory*, The German Marshall Fund Policy Brief, USA.
- Tagliapietra, S. (2013), *Towards a New Eastern Mediterranean Energy Corridor? Natural Gas Developments Between Market Opportunities and Political Risks*, Milan, Fondazione Eni Enrico Mattei.
- UN Comtrade Database, (2016), *DIT/BEIS International Trade in Goods and Services Visualisation*, 20 Νοεμβρίου 2019, <https://comtrade.un.org/labs/dit-trade-vis/?reporter=826&type=C&year=2016&flow=2&commodity>
- UN Comtrade Database, (2016), *UN Comtrade Analytics*, 20 Νοεμβρίου 2019, <https://comtrade.un.org/labs/data-explorer>
- UN Comtrade Database, (2016), *The Observatory of Economic Complexity*, 20 Νοεμβρίου 2019, <https://atlas.media.mit.edu/el>
- World Bank, (2017), *World Bank Open Data*, 20 Νοεμβρίου 2019, <https://data.worldbank.org>
- Φαλτάιτς Άννα, (2018), Euro2day.gr, “Το μεγάλο παιχνίδι της ενέργειας στην Ανατολική Μεσόγειο), 20 / 11 / 2019
<https://www.euro2day.gr/specials/topics/article/1597091/to-megalo-paihni-di-sthn-energeiakh-skakiera-ths-an.html>
- Φραγκόπουλος, Α. Χρήστος και Προέδρου, Φίλιππος (2015), *Παγκόσμια Πολιτική -Δρώντες, Δομές και Διαδικασίες*, Αθήνα, Εκδόσεις Κάλλιπος
- Zemach Shaul, (2016), “Toward an Eastern Mediterranean Integrated Gas Infrastructure?”, *Foreign and Security Policy Paper*, USA, The German Marshall Fund of the United States